

V á r a d

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2019

XVIII. ÉVFOLYAM 1. (166.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Szűcs László főszerkesztő
Laza Pozman Erika
Szilágyi Aladár (társadalom)
Tasnádi-Sáhy Péter (irodalom)
Tóth Hajnal (kultúra)
Ujvárossy László tervező (művészet)
Megyesi Antónia (olvasószerkesztő)
Kemenes Henriette (szerkesztőségi titkár)
Boka László, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Tavaszi Hajnal,
Varga Gábor fõmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér
12., emelet

POSTACÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447-060

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyváradi Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat
nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

A *Várad* folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

A CÍMLAPON: Kónya Kincső: *Ady Endre* 100, 2019,
elektrografika, papír, 43 × 30 cm

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Oszváth Zsuzsa: *Ady, színes ceruza*

Botár László: *Héja-nász az avaron*

- 3**
VÁRAD
VárAdy 100
- 4**
ADY ANDRÁS
A mívelt Nyugat
- 6**
BENEDEK
SZABOLCS
Sír, nyerít, búg
- 7**
BERETVÁS
GÁBOR
Ady-versek
mozgóképen
- 9**
BODÓ MÁRTA
Ady Endre:
Farsang
a Duna-tájon
- 11**
COVACIU
NORBERT
Őrzés
- 12**
CSELÉNYI BÉLA
Az első magyar
haiku
- 13**
DÁNIELISZ
ENDRE
Egy évszázad Ady
elhunyta óta
- 14**
DEBRECZENY
GYÖRGY
a kehely
kicsordult
- 15**
DIMÉNY ANDOR
Egy...
- 16**
DIMÉNY
LEVENTE
Túl bizakodó volt
- 17**
DRAGOMÁN
GYÖRGY
A vénülő kéz
- 18**
FÁM ERIKA
Keret képvershez
- 20**
FARKAS ANTAL
Kanonok sor
- 21**
FRIED NOÉMI
LUJZA
A rossz után már
minden ellovant?
- 22**
IMRE ZOLTÁN
Körforgás minden
kockakőben
- 24**
JOCK EVELIN
A halhatatlan ige
- 25**
KOCSIS CSABA
Béke van
- 26**
KOVÁCS ANDRÁS
FERENC
Adyt orzó Ady-
torzó
- 27**
KÖLLŐ KATA
Facebook-
üzenet(féle)
Ady Bandinak
- 28**
KŐRÖSSI P.
JÓZSEF
Frizura
- 29**
LAKATOS-FLEISZ
KATALIN
Mitől félt Ady?
- 30**
DAMÓ ISTVÁN
A föl-földobott kő
- 31**
SZILÁGYI-VARGA
ZOLTÁN
Dúvad nagyúr
- 32**
BENDE ATTILA
Kit múzsák
gyötörtek
- 33**
JAKABHÁZI
ALEXANDRU
Most követellek
magamnak
- 34**
DARADICS
ARPÁD
Léda ajkai között
- 35**
ÁBRAHÁM JAKAB
Az idő rostájában
- 36**
LÁNG ESZTER
Álom borivás
után; Szétesett idő;
Ablak előtt
- 38**
SZEPESSY BÉLA
Harc a Nagyúrral
- 39**
UJVÁROSSY
LÁSZLÓ
Fantom
- 40**
FORGÁCH
ANDRÁS
Hirtelen reflexiók
- 41**
KEMENES
HENRIETTE:
(El)-utazóknak
- 42**
VASS NÓRA
Ady 100 1.; Ady
100 2.
- 44**
LÁZÁRY RENÉ
SÁNDOR
Ónarczkép,
visszfény
Párisból.; Sötétedő
szememtől
búcsúzom.
- 46**
MAGYARY SÁRA
Szürkétlenkedni
merni kell

- 47**
MARKÓ BÉLA
Haza a mélyben
- 49**
MÁTYÁS ZSOLT
IMRE
(H)A muszáj –
Herkules
- 50**
MIKOLA EMESE
Íme, Ady!
- 51**
MOLNÁR JUDIT
Ígélet és
beteljesülés
- 54**
NAGY ORSOLYA
Tehetünk egy kis
sétát?
- 55**
ONAGY ZOLTÁN
Ady, az ifjú költő
- 57**
PASKUY TAMÁS
– SIMÓ ZSOLT
Ady Endre *Ha
szeretlek* című
versének
megzenésített
részlete
- 58**
PÁSZTOR
GABRIELLA
Ady – visszatérő
motívumom
- 60**
RÁCZ ÉVA
Közösségi Ady
- 62**
SALL LÁSZLÓ
Hányszor járom
még meg Adyval
- 63**
SIMON JUDIT
Liszt-szonáta a
fekete zongorán
- 64**
SZÉKELY ERVIN
A győztes Ady

- 65**
SZILÁGYI
ALADÁR
Ady asztala
- 66**
SZÜCS LÁSZLÓ
Hány
kézfogásnyira?
- 67**
TAMÁS PÁL
Ady: nemcsak az
első, hanem az
utolsó is
- 68**
TASNÁDI-SÁHY
PÉTER
Bandi-parabola
- 69**
TAVASZI HAJNAL
A nagy túlélő
kultúrbestia
- 71**
TOMPA GÁBOR
Adyról Adyra
- 73**
VARGA GÁBOR
Nihil novum
- 75**
VASS TIBOR
Kun Marcella
itsenes (korr:
Itsenes) verseiből
- 77**
VIDA GÁBOR
Pártütőknek
- 78**
VILLÁNYI
ZOLTÁN
A váradi ős Kaján,
avagy mit ér az
ember, ha magyar,
Nagyváradon?
- 79**
ZALDER ÉVA
MÁRIA
A bennünk élő
Isten-kereső
lárma
- 82**
ZSIGMOND
ANDREA
Kabátcsere

VárAdy 100

Különszámmal jelentkezünk Ady Endre halálának 100. évfordulóján, 2019. január 27-én. Írókat, művészeket, tanárokat, képzőművészeket, publicistákat, kritikusokat kérünk arra – váradiakat és nem csak váradiakat (Réz Páltól tudjuk, előbbiek vannak többen) –, hogy rövid reflexiót fogalmazzanak meg a költőről, tetszőleges műfajban, verses vagy prózai szövegben, rajzzal, fotóval, egyéb vizuális eszközzel, netán kotta formájában megörökített zenével. Sok szerzőnk még annak a játékos formai elvárásnak is megfelelt, hogy 1919 jel terjedelemben fogalmazza meg a szövegét. Hiába, játszani csak komolyan érdemes.

A kérés pedig úgy szólt: „Fogalmazd meg, mit jelent ma számodra Ady és kora! Költészete, publicisztikája. Mit jelent a korszerűsége, mit jelent – olykor ma is elvitatott – magyarsága? Melyik az a verse, sora, cikke, amely leginkább hatott vagy hat ma is rád, foglalkoztat. Kérünk, idézz is ilyen szövegekből.”

Örömmel tapasztaltuk, a több mint félszáz reflexió változottságában igen érdekes összképet kínál, nagyszerű versek születtek, izgalmas megközelítések, emlékezetes mondatok, komoly és játékos megoldások. Valóban nem túlzás, halála után száz évvel Ady, a költő, Ady, az újságíró ma is sokakat megérint, foglalkoztat, ma is hivatkozási alap, még ha ezek

olykor perlekednek is egymással. Élő. Fontos. Dolgunk van vele.

A lapszámból, melyet reményeink szerint az évfordulón mutatunk be az egykori Müllerájban, a mai Ady Endre Emlékmúzeumban, száz számozott példányt is készítünk, ezekből elsősorban szerzőinknek, lapunk régi barátainak juttatunk köszönetképpen. Nem egyszeri ez az alkalom, szeretnénk egész évben emlékezni, emlékeztetni a költőre, aki megváltoztatta irodalmunkat, megváltoztatta ezt a várost. Az év folyamán későbbi lapszámainkban is szívesen vállalkozunk Ady tematikájú versek, esszék, tanulmányok közlését, ha valaki lemaradt volna e mostani alkalomról.

Emlékezzünk Adyra! Olvassuk Adyt! Írjunk, alkossunk Adyról!

VÁRAD

A mívelt Nyugat

„A mívelt Nyugat a mai magyar eszme körben: hűdés, smokkság, szamárság és babona. Mocsáry Lajos a nemzeti ellenállás idején meg is mondta a nemzeti igazságot áperthe. »Akármilyen okos nyomtatvány jöjjön Nyugat felől, égessék el a magyarok, mint József császár idejében. A magyaroknak éppen az az erejük, hogy nem indulnak bolondul a mívelt Nyugat után.«”

(Egy falusi ember naplójából,
Budapesti Napló, 1908. április 24.)

Nem tudom, mennyire komilfó egyes irodalmi fórumokról említést tenni más irodalmi fórumokon, egyéb aszociális kvalitásom mellett ez a nemtudomság is erősségem. Mindegy, évek óta be-beírok a káfé főnix irodalmi és fotóművészeti lapnak és kimondottan élvezem, hogy már legalább a 197. részénél tart az Ady Endre beszél... összeállításuk. Amióta téma Ady, azóta téma, hogy költőbb-e, mint publicista, vagy újságíróbb, mint poéta, és mély-ungarn a nyafogás, hogy a nagynemzet kvázi egyetlen hivatalosan is (fanyalogva) lenyelt érdemi szapulója egyforma éleslátással állította pellengérré a magyar ugar elmaradottságára büszkeségét, idegenirtózatát, kulturálatlan könnyen-ítélkezését: versben, prózában egyaránt. Verseiben ez az álláspont, a kritikai savasság némileg oldódik. Akik arra tették „éltüket”, hogy ezt rezsimfüggően maszkírozzák, azok bizony elvettek éleket: elhallgatott, szétboncolt versek, gyűjteményekből kimaradtak. A publicisztikával más a helyzet, újságírását, véleményformálását nehéz maszkírozni, erre csak egy mód volt/van: a tálalás, hogy Ady költő és slusszpassz. Az 1800-as évek végétől publikáló Ady, ha hagyják, az 1910-es évek után is megmaradt volna annak a megvesztegethetetlennek, kinek nyakát már a Kanonok sori sajtóbotrány alatt szegni kívánták. Mindez innen már tökmindegy, sajnos az, de az nem semleges, hogy halála óta folyik a becsúszó szerelés, hogy csak és csakis versei, egyes versei felé való eltereléssel felejtődjön az újságíró, az ab ovo blőd hírből messzemenő következtetéseket levonó rövideket író publicista. Mert ő az ember, aki az aranykor (miért is volt aranyból, a döglődő Monarchia tepsijébe okafogyottan nemesfelsőbbrendűségébe bele-karamelizálódott ungar-nság?)

végnapjait „bűnös hálátlansággal” az egyház és politikum (és-és, nem pedig vagy-vagy), a hét vagy valamivel több szilvafás, molyrágta párduckacagányos vezérgalerik lejáratásával és azok nemzeti felolvasatásával pocskolta el. Publicisztikai aktualitása? Ctrl+c, majd Ctrl+v, tegyék bármely szövegét egy nemzetvárosi vagy népmegyei laptestbe, akárhová, mondjuk két veretes cikk közé, amelyek szalagvágásról és pár kilométer párt-útavatásáról vagy fintorogva elfogadott, de EU-pénzek hatékony implementálásáról szólnak... s az olvasó aktuálisnak, éppen megírtként találónak fogja olvasni.

ADY ANDRÁS

Sír, nyerít, bűg

A daliás időkben – igazából nem is oly régen, még pár évtizeddel ezelőtt is volt rá példa – a szerkesztők lapjuk hasábjain, nyílt üzenetek formájában (természetesen diszkréciót tartva, a címzett nevének és fölismerhetőségének megjelölése nélkül) válaszoltak a kéziratokra. Ezeket az időnként szellemes, olykor frivol reagálásokat roppant szórakoztató olvasni, egyszersmind nem csak irodalomtörténészek számára szolgálnak tanulságokkal. A *Magyar Szemle* 1906. április 12-i számának szerkesztői üzenetei között például *Fekete zongora* cím alatt ezt találjuk: „Nem tehetségtelen vers, valamint az előbbi sem az, de még mind a kettő kezdetleges, és ami fő, zavaros.” Az eredetileg katolikus szellemben indított művészeti hetilap ekkorra szakított a konzervatív értékek kizárólagosságával, és nyitott a modern irodalom felé, az orgánumot akkortájt átvett Szemere Györgynek azonban a jelek szerint nem jött be Ady Endrének a síró, nyerítő és bűgő bolond hangszerről szóló verse (valamint egy másik se, amelynek mibenlétéről egyelőre nincs több információnk). Az elutasítás elkeseríthette a költőt, ám az inkriminált darab később másutt megjelent, manapság pedig az Ady-klasszikusok között emlegetik – neves színészek szavalatával rögzítették, és a popkultúrára gyakorolt hatását jelzi, hogy született egy hasonló című krimi, valamint egy népszerű énekes is megzenésítette (továbbá az öcsém és én, 27 éve, a felvételt kazetta őrzi). Ignó az írt a *Fekete zongoráról*, hogy „Akasszanak fel, ha értem. De akasszanak fel, ha hat-hét irodalomban, melyet nyelvtudással megközelíthetni: sok vers akad ilyen egész értelmű, ilyen mellet és elmét betöltően teljes kicsengésű.” Nem bölcs az általánosítás, mégis kínálja magát mondani, hogy mintha így lennénk magával Adyval is: nem szívesen valljuk be, hogy nem mindig értjük, miközben szenvedéllyel rajongunk lélekbe markolóan zengő soraiért.

BENEDEK SZABOLCS

Ady-versek mozgóképen

A versmondás a színészmesterség egyik fokmérője. Bár napjainkban annyira nem divat. Illetve a divattal együtt az internetes térben, különféle módokon bukkan fel. Mostanság például úgy, hogy egy ikonikus figurához tartozó ismert szinkronhang egykori versmondását az egykori filmes karakter alá szinkronizálják. Így mond Sylvester Stallone Rambója Gáti Oszkár hangján Nagy László-verset, Robin Williams Tordy Géza tolmácsolásában Petőfit, vagy akár Bud Spencer Bujtor István szinkronizálásában Adyt. Nyilván ezek már reklámfogásnak számítanak. Arra spendírozhatt velük az ötletgazda, hogy ezáltal az új generációk is rátalálnak a versek szépségeire, és a régebbi generációk is visszatalálnak ahhoz, ami nem is olyan rég még természetesnek számított, a versek szeretetéhez.

Sokféle elképzelés létezik a versmondást illetően. Az egyik leghíresebb és máig fennmaradt magyarországi filozofálás e témát illetően Latinovits Zoltán *Verset mondok* című kötetében található. Latinovits ugyanis nem csak hogy szeretett verset mondani, hanem hitt is a versmondás hasznosságában. Ezt több, írásos formában fennmaradt és hanghordozón is forgalomba került bizonyíték alátámasztja. „A színésznek a költő szerepét kell eljátszania – hol Petőfiét, hol Adyét”, vallotta nemegyszer. Versmondó előadásainak hangját stúdiófelvételeken rögzítették. Meg talán őtöle maradt fenn a legkomolyabb képi archívum is arról, hogy egy színész verset mond.

Stílusa, jellegzetes hanghordozása, hangsúlyozása, grimaszai, egyszerű átélése a képernyőről is megérinti a nézőt. Abban persze nem vagyok biztos, hogy akár Adyvá válását egyenértékűnek tekinthette a televízió nézője az élő előadás varázsával, mindenesetre Latinovits Ady-interpretációi mérföldkőnek számítanak a költő továbbélését illetően és a versmondás „tudományában” egyaránt.

Sokan szerették, persze voltak, akik nem szerették Latinovits Zoltánt, mint ahogy ez Adyval is előfordult. „Én nem szerettem Latinovits Zoltánt”, kezdi Őze Lajos *Búcsú Latinovitstól* című előadásában, mégis tisztelettel beszél pályatársáról, kiemelve azt a történetet, mikor is a színészkirály letette neki az egy forintot *Az ős Kaján* átéléseért.

Maníros – mondják sokszor a múlt színészgyéniségeire. Ám épp ezek az úgynevezett manírok azok, amik miatt ezer közül is megismerünk egy kiemelkedő versmondó színészt. Ezek szerint a költőt is sokféleképpen

lehet játszani. A korok divatjaitól eltekintve, másképpen egyedi Darvas Iván *Elbocsátó szép üzenete*, mint Bitskey Tiboré vagy Trokán Péteré. A költővé lényegülő színészeket ezeken a képsorokon ünnepélyes öltözetben látjuk. A képkivágás javarészt az arcot emeli ki. A háttér pedig megpróbál a legkevésbé befolyásoló lenni. Így marad a költő, a színész és a befogadó érzelmi összehangolódása.

Kérdés persze, hogy Adyra mennyire tapad rá ilyenkor a pátosz. A színész, mikor Adyt játszik, ismeri-e a költő életrajzát, észben tartja-e, hogy a költő melyik életszakaszából való a vers? Fontosnak tartja-e ezt? Vagy saját életéből merítve fogalmazza át magára a verset? Kérdés továbbá, mennyire időtállóak ezek a versek. Örökérvényűségük kitart még évtizedekig, esetleg sokkal tovább? Mit kezd az internet miatt felgyorsult világ Ady verseivel? Jönnek új versmondók Kulka, Alföldi és a rendszerváltás előtti konzervált korszakban szocializálódott kulturális időrabok után?

Feltehetem-e a kérdést? Nők szívesen mondanak-e Adyt? Változik-e Ady mondandója, ha nő alakítja? Cserhalmi Anna inkább József Attilához viszonyult. Ám Rutkai Bori, Tisza Kata, Hámori Gabriella nem látszott idegenkedni a feladattól, és Dobó Kata is mintha élvezettel szavalná Ady *Héjanászát*, különleges ízt adva a soroknak. Bár tény, hogy másként érzem így a verset, mint Cserhalmi György, Latinovits vagy Sinkó szavalatát hallgatva. Megint csak kérdés: a nők általában másként élik-e meg Ady strófáit? Másként élik-e meg azokat, akár egy nő előadásában? (Itt direkt kihagytam azt a szót, hogy általában.)

Nagyon lassan változik a versmondás felvételének módja. Napjaink újítása a hangulati elemekkel feltöltött háttér. Az üres, egyszínű drapériát a rendezők a vershez igazított természeti képekkel, tárgyakkal igyekeznek színesíteni. Megtörik a költő, a közvetítő és a befogadó bensőséges magányát, és képi információkkal jelzik, hogy egy stáb munkája segíti az eredetileg szeánsznak indult előadást.

Mindenesetre a versmondás, akárhogy is, egy dologban mérhető igazán: a verset előadó, közvetítő talentumán. Már csak ezért is érdemes összehasonlítani mondjuk ifjabb Vidnyánszky Attila és Puzsér Róbert Ady-interpretálását.

BERETVÁS GÁBOR

Ady Endre: Farsang a Duna-tájon

*Brahma, Jézus, Allah, Mózes
S az egész szentséges holmi
Lepotyogtak a Sionról
És eljöttek Hunniába farsangolni.*

*A Táttra is csörgősapkát
Csapott, íme, vén fejére
S a külön magyar Teremtő
Pojácának kiöltözve áll az élre.*

*Minden móka. S egye fene,
Kit búsítanak csalfa gondok.
Így van ez jól. Hunniában
Farsangolnak az istenek s a bolondok.*

*Hunniának fáj a tréfa?
Kedves ország, sohse fájjon,
Éljen, éljen a bolondság.
Farsang van most, nagy farsang a Duna-tájon.*

Párizsban írta, a *Budapesti Naplóban* jelent meg 1907. január 20-i keltezéssel. Több mint 110 éve született, s mintha napjainkról szólna. A kezdődő farsang napjaiban „veszettül” aktuális. Vannak, akik szerint Ady nem „művés” költő, nem is igazán jó verselő. Mások pusztító iróniáját és éleslátását nem szeretik. Azt, hogy nemcsak meglátja, de meg is nevezi a hibát. Fáj, mert a lábukra lép. A tyúkszemükre.

Ady publicisztikájába szerettem bele igazán, a felfedezés erejével hatott, micsoda remekbe szabott írások kerültek ki a keze alól, milyen magas szinten volt az írott sajtó akkoriban, milyen irodalmi igénnyel és az oknyomozó újságíró felkészültségével, körültekintésével, mindenre kiterjedő figyelmével vannak ezek megírva. Járogatunk újságíró-iskolákba, tanfolyamokra, megtanítják, hogy a riport a műfajok királynője, de valójában kikopott nálunkfelé, Hunniában, a magyar ugaron az igazi oknyomozó indulat. Helyesebben az indulat fölötti objektivitás. A tisztánlátás igénye. Megfogalmazásának vágya, készsége.

Ez a vers nem a legismertebb, nem a „nagy versek” sorából való. Számomra itt és most, ma benne van az Ady-publicisztika minden erénye, ereje, „bája”. Mindaz, ami számomra az igazi, a lenyűgöző Ady. A lebilincselő, izgalmas író, „látó” és „megmondó” ember. Az önmarcangoló, a közösségért kritizáló, a választól magát nem sajnáló, nem kímélő alkotó. Aggódó és ironikus. Mert már sírva, kímélettel nem lehet „rendet vágni”.

BODÓ MÁRTA

Őrzés

Ostorozza népét, kimondja a problémákat, rávilágít a hiányosságokra, ennek ellenére szereti a hazáját – ezek a legáthatóbb gondolatok, melyek eszembe jutnak róla. Egy totális lázadó, ízig-vérig újságíró, kinek küldetése gyerekkorától kezdve adott volt, egy becsvágyó költő, aki megosztotta a korabeli közvéleményt. Költészete a legnagyobb magyar művészek sorába emeli.

Fűzfa Balázs hatására én is felállítottam az általam legszebbnek vélt tizenkét magyar vers listáját. Érdekessége ennek a lajstromnak, hogy nem állandó, időről időre egyes versek kikerülnek belőle, ezeknek a helyére újakat írok fel, de olyan is előfordult, hogy korábban kikerült vers néhány hónap múlva újra visszakerült a tizenkettes listámra. Mindösszesen három olyan költemény van, amelyeknek helye soha nem kérdőjeleződött meg ezen a listán, az egyik az *Őrizem a szemed*. Végtelen őszinteséget érzek ebben a kései költeményben. Talán egy kis számonkérést is a sorstól, amit legjobban a következő kérdés-óhajtás fejez ki: *miért nem találkoztam korábban Csinszkával?!* A vers alapvetően szerelmi költeményként értelmezhető, de legalább ennyire erős témája az öregedés, az egymás mellett megöregedés vágya és az elmúlás, az egyszerre kimúlás a világból. Ezek az elsődleges értelmezési lehetőségeken kívül a műnek számos olvasata létezhet, például az, amit én is nagyon fontosnak tartok: mit jelent, ha belenézek a szeretteimnek a szemébe? Mit látok bennük? Békességet, boldogságot, örömet, bűt, bánatot? És vajon meddig örülhetek még nekik?

A vers címében a lírai én kijelenti, mintegy ígéretet tesz arra, hogy szerelmét semmi baj nem érheti, mert ezentúl ő az, aki ügyelni fog rá. Bizalmat keltő ez a cím, hiszünk neki. Az egész vers – de önmagában a cím is – mélyreható, intenzív érzéseket mozgósít az olvasóban, ami a versírás és versolvasás egyik – ha nem a legfontosabb – célja, feladata. Sok minden más mellett ebben alkotott nagyot Ady Endre. Nekünk, az utókornak, az a feladatunk és kötelességünk, hogy méltóképpen megemlékezzünk róla, ápoljuk az életművét, annak érdekében, hogy még száz év múlva, a jövő iskoláiban is tanulhassák verseit. És ne feledjük szavait: *Nem tudom, miért, meddig / Maradok meg még neked, / De a kezdet fogom / S őrizem a szemedet.*

COVACIU NORBERT

Az első magyar haiku

Ady publicisztikája kevésbé ismert, többet kellene idézni. Markáns verseit olykor túl sokszor húzzák elő a cilinderből; agyoncitáltságuk miatt(,) valós értékeik elsikkadnak. Korszerűsége, hogy ő már nem volt zsinóros magyar; majdnem mindig rímelt ugyan, de például *A Kalota partján* már szabad vers. (Volt olyan vélemény, miszerint Ady Endre színvak lett volna, de ebben a versében több színt említ meg, úgyhogy talán cáfolhatjuk ezt a hipotézist.) Ő írta az első magyar haikut(!) bár nem tudott róla:

*csörtettek bátran
a senkik és meglapult
az igaz ember*

(Az *Emlékezés egy nyár-éjszakára* című vers 16–17. sora – másképpen tördelve.) Ő is „búsmagyar” volt, de nem a letűnt nemzeti nagyléten töprengett, hanem az úri dölyf önelégültségén mint a korszellem kerékkötőjén. Szinte dührohamot kapok attól, hogy a szabad Magyarországon megjelenhet olyan kiadvány, amely irodalmunknak ezt a vadóc óriását mint a szabadkőművesség bábját elemzi. Igen, vannak, akik ma sem éreznek csömört a zsinóros-vitézkötéses „helytállástól”. Stílusán rajta ugyan a kormáz (ezért őt plagizálni hiteltelen és giccses lenne), de nála senki se sóvárgott jobban Magyarország Nyugat-Európához „csatolása” után.

Megalkotja a „naptalan kelet” kifejezést (tehát tudott a napsütötte Keletről), de Nyugat-sóvárgásában ki tudja, elért-e valaha a távol-keleti kultúra befogadási igényéig. Ki tudja, hogy párizsi kávéházakban hallhatt-e „japáni” zenét, hallhatott-e a háromsoros japáni poémákról, felfedezte-e, hogy a képzőművészetben a könnyed víz mondhat többet az illatos lenolajnál. Ezt a globalitást keresem nála dőrén és hiába.

CSELÉNYI BÉLA

Egy évszázad Ady elhunytá óta

Az első világháborút követő két évtizedben Nagyszalontán a gimnáziumot csak románul lehetett végezni. Szüleim ezzel is megelégedtek. Ámde 1940 őszén a szerencsecsillag fölöttünk gyúlt ki. Az immár főgimnáziummá nemesedett épületben magyarul tanulhattunk. Az anyaországból lelkes nevelők érkeztek. Nekik köszönhetjük, hogy mindazt, amit a magyar irodalom és kultúra teremtett, megosztották diákjaikkal. Szerencsére egy Ady Endrét fölöttébb értékelő magyartanár ismertette meg velünk a 20. századelő legkiválóbb íróját.

Köztudott, hogy 1944 tavaszán Hitler hiénái törtek hazánkra, s az izraelitákat elhurcolták. Ennek áldozata lett a szalontai zsidó könyvtár is. A helybeli nyilasok potom áron vesztegették a polcokon sorakozó műveket. A lehetőséggel élve, néhány pengőért hozzájutottam Ady Endre összes verseihez. A hártavékony lapokon a korábbi kötetekben eladdig meg nem jelent versek is helyet kaptak.

Néhány évtized múltán könyvtáram egyik megbecsült műve szomszédságába a Petőfi Irodalmi Múzeum 1957-ben kiadott, rengeteg fényképpel és Bóka László akadémikus előszavával gazdagított Ady-albuma lépett.

Tanárságom és művelődési estéim évtizedeiben ezek kisegítő társaim voltak, bővítve az újabb és újabb irodalomtörténészek értekezéseivel. Nekik köszönhetem az Ady-verseket bemutató leckéim eleven hatását.

DÁNIELISZ ENDRE

a kehely kicsordult

kollázs Ady Endre verseiből

*legszebb csikónk a lábát törte
ön-imádatunk kelyhe kicsordult
most a századok között
hajh nagyon szeressetek
mert a Rémnnek ezer a hangja
mert ezer a Rémnnek hangja*

*bőrünk úgyis ördögök bőre:
Isten híres sarja az Ember
ki elveszti a csordát
reátok néz aggóva árván
elrejtettem bús dühös arcom
bús dühös arcom elrejtettem*

*feledni nem szabad és nem lehet
sebeink megújulhatnak százszor
gyötrött és tépett magamat
megértem és kibírom
de bennünket megesznek
de bennünket megesznek*

*rettenetes fekete tűzben
síri némaságban magyar világ van
egyszer volt itt egy kis remény
sok folyosójú szép kriptákban
csupa hajdani eszelősök
csupa hajdani eszelősök*

*egy csöppnyit lanyhuljon az átok
népem szeretlek én mindenképpen
s ugye most a sírok fölött
legszebb csikónk a lábát törte
ön-imádatunk kelyhe kicsordult
kicsordult ön-imádatunk kelyhe*

DEBRECZENY GYÖRGY

Egy...

Egy mániákus. Egy időzített bomba, egy társadalmi futótűz. „A Halál rokona”, ahogy magára utal. Szépséget lát a káoszban, a pusztulásban, csodát az elmúlásban, és ahhoz, amitől más meghátrál, ő molylepkeként vonzódik.

Amit szeret, azt az egekig felmagasztalja. Amiben hibát lát, azt kiemeli, és addig hívja fel rá a figyelmet, míg az illetékesek ki nem javítják. Ha az illetékesek nem cselekszenek, vagy a probléma helyett őt, a vészjelzőt támadják, nem zavartatja magát: egyszerűen elsétál.

Nem plakátokon, újságok címlapján olvasol róla: az utolsó oldal bal alsó sarkában egy jegyzet az, amit ő véghez vitt. Nem előkelő bálokon, urak között találsz rá: egy torzonborz tróger egy kávézó sarkában.

Nem káromkodva, kiabálva adja tudtadra, amit gondol. Csendben, az ész hangján kritizál. Mégis jobban bosszant, mint bármilyen szidás, mert tudod, hogy igaza van.

Egy szerető. em virággal, óvatosan udvarol: imádottját bálvánnyá emeli, és írásait mint imákat szenteli fel. Klisé trubadúr-dalokat soha nem ír, boldogságot, nyugalmat nem ígér: választottjával Örök harc és nász folyik. Az pedig, lévén ugyanolyan örült, mint ő, nem fut el: megadja magát az ostromnak, fekete párt alkotnak, és aki látja őket, rettegve húzódik el eme groteszkül idilli románc elől.

Egy Magyar. Nem a sörhasú földesúr, aki hajtogatja, hogy magyar, és mindenkinél jobbnak képzei magát emiatt.

Ő igazán magyar: örül a megnyert csatáknak, bánatos az elvesztette-kért, és mindeközben szégyenli magát minden szörnyűségért, amit a népe tett. Mert ő magyar, és kötelessége magára venni mindent, amit az ősei tettek: jót és rosszat egyaránt, és mindkettőből akad bőven. Magyarsága véres és keserű, egy büszke sirató.

Egy hős. Nem a jóért, a tisztességért, a hitért vagy bármi ilyesmiért. Ő egy muszáj-Herkules. Azért hős, mert kinevezték. „Parancsolj! Most már híres vagy!” Megfutamodna ő szívesen, vagy ami még jobb, a porig égetné a kinevezőit, és a mocsarat, amiből előjöttek, de ha nem hős, akkor senki lesz.

Egy művész. Egy példakép, egy forradalmár, egy rab, aki menekül, egy örült, szekfűvel beszélget az Isten balján, akit ő csókol, az elsápad, és mégis őrizi a szemeit. Annyi minden egyszerre. És mégis mindenki csak az öltönyös, jól fésült úriembert látja, aki sosem volt.

DIMÉNY ANDOR

Túl bizakodó volt

Kegyetlenül ostromozta a jelent, nem kímélt senkit és semmit, ami tudatosan vagy tudatlanul a haladás útját állta. Szélessávban látta az Embert kora társadalmában, nagymértékű precizitással fedte fel a mindenkori hatalom közembert elhomályosító praktikáit. Pontosan fogalmazott a gógös hazafiság émelyítő mivoltáról.

Mégis, száz év után, mindig meglep Ady naivitása, ami a jövőt illeti: *„Öregnek csúfolt, de egyre ifjodó Európánk lehesseget végre egy utálatos lidércet a melléről: a nacionalizmust”* – írja a *Budapesti Naplóban* 1905-ben, *A nacionalizmus alkonyában*.

Azt hiszem, kénytelenek vagyunk mindig újraolvasni, mert újabb száz év múlva nem biztos, hogy lehetőségünk lesz azon báncódni, hogy vajon miért nem bírtuk elhatárolni egymástól az egészséges patriotizmust a nacionalizmustól, ahogy az történt az elmúlt száz évben annyiszor, milliók nyomorát és milliók nyomorúságos halálát okozva.

Ma nem vagyok annyira bizakodó, mint Ady volt akkor. Sok mindent láttunk, és most is történik...

„Aki ellensége a haladásnak, a jobbra törésnek, az emberi szellem feltétlen szabadságának, hazaáruló, ha örökösen nem tesz is egyebet, mint a nemzeti himnuszt énekl.”

A fölöttünk uralkodók tudják, milyen gyengék vagyunk, hiszen: *„Allah nevében bolondítja az ottománt, gloire-ral részegíti a franciát, svédgyűlöletet gerjeszt a norvégban, pángermán álmokkal traktálná a németet. S amely társadalmakban esetleg sokféle náció él, gondoskodnak külön-külön a nacionalizmusról azok, kiknek érdekük, hogy régi tekintélyben, módban virágozzák a oligarchia.”* Ady vigyáz, figyelmeztet, ránk pirít... előremutat. A holnap a fontos neki, még akkor is, ha ma már látom, túl bizakodó volt. De nem ez a fontos. Hanem hogy figyeljünk oda rá.

DIMÉNY LEVENTE

A vénülő kéz

Adyval hároméves koromban találkoztam először, nem tudtam persze, hogy Ady, a Kossuth rádióban hallottam, hogy egy hang azt mondja: Már vénülő szememmel őrizem a szemedet, már vénülő kezeddal őrizem a kezedet, hát ez rettenetesen tetszett nekem, a vénülő meg az őrizem, meg az az erőteljesen reszketeg hang, hogy mit jelentett, azt nem egészen értettem, de megjegyeztem, és mondogatni kezdtem magamban, aztán egy alkalmas pillanatban előjöttem a farbával, apám épp olvasott valamit, amikor odamentem mellé, megsimogattam a kezét, majd a rádióban hallott remegő hangot utánozva közöltem vele, hogy már vénülő kezemmel őrizem a kezét. Apám erre valószínűleg nem számíthatott, mert kiesett a kezéből a könyv, és úgy megdőbbsent, hogy alig kapott levegőt, egy percbe is beletelt, mire meg tudott szólalni, akkor aztán rögtön azt kérdezte, hogy ezt én honnan tanultam. Mondtam, hogy rádióból, erre megnyugodott, máig szeretném tudni persze, hogy mit gondolhatott, mindegy, a lényeg, hogy röhögni kezdett, röhögve odahívta anyát, neki is el kellett mondanom, neki is elmondtam, akkor ő felcsillanó szemmel kezdett Adyról mesélni nekem, meg persze Lédáról, meg persze Váradról, egyáltalán nem értettem, hogy mi az a konflis, és azt se, hogy mi a Szedosz, és semmit mást se, de Ady az életem része lett ott és akkor.

DRAGOMÁN GYÖRGY

Keret képvershez

Ez egy keret. Egy keret a képhez. A képen Ady. Arca alig látszik. Az alakja is épphogy felszöklik. Festmény? Fotó? Retusálva? Nem, nem. Mozgóképek. Az alak nem élettelen. Hol távolodik, hogy közelebb tűnik fel. Fekete-fehér, ez kétségtelen. Kettősség uralja a képet: a fény és a sötét. Párizsban van a Gare de l'Esten. Innen csak keletre, haza vezetnek a sínek. Innen csak visszatanézni, csak elmenni lehet. Párizs szép. Szép szerető, aki elhagyva még szebb lesz. Párizs egy távcső: felnagyít, torzít, kiemel, távolít, a látvány sötétebb s közelebb. A kapcsolat síneken jön, a világok nem szakadnak el. Aki Párizsban otthon van, hazájában idegen nem lehet. Ki otthonról menekül, az Párizsban csak bolyong, szívesen eltéved, mámorában megkapaszkodik a daltalan kelet.

*Képvers ez a kép.
Írhatta volna.
megrökönyödve.
a kaleidoszkóp.
mindig ugyanazt.
Innen elfutni lehet
Vonaton. Rossz
Sáros göröngyön.
Sohse demagóg.
dallamaival.
Csinszka írta.
van. Sok szép
Sok szép
Az út visszavisz.
visszavezetnek.
Ady Endre áll.
Velünk szembe.
Betűkkel foltozott*

Ha Ady képverset írna. Emílt. Esemest. Fotózná Párizst s a képen a földobott kő útvonala újra meg újra kirajzolódna. Betűk, szavak sínein, vad érzelmek mozdonyán haladva – sorsszerűen jönnének még ma is a szerelmek, lányok, világok, tornyok, városok – a vers szerelme. A vers az

otthon. A vers visz haza. A vers hűtlen céda, átölel, simogat, felkavar, folyton hiteget. Ez egy keret a vershez. A képvershez. A képhez. Ady áll. A kamera keres. A lencse élesít, közelít. Majd retusálja az utókor. A fotóból hajót hajtogat egy gyerek. Rajta a holnap hőse.

FÁM ERIKA

*Rajta Ady Endre.
Képpé dermedve,
Mindig mást mutat
Itthonról nézve. S
Magyar ugar.
s vissza.
szekéren. Síneken.
Góg és Magóg fia.
Szép új
Ezt a képet
A fotón Léda is ott
párizsi leányok.
magyar szavak.
A szavak
Ezen a képen
Párizsnak háttal.
Kabátja harang.*

Kanonok sor

*mint falszéli omladék foszlik a hajnali kék
csehboltozatos árkádív alatt
csend koppan
akárha túsarkú cipőd mázára
ötvenhat oszlopfő
tíz lábasház kapuja vigyázna*

*deszkázott folyosóra
pereg a mész
finom liszt-szerű por
tapad a ruhásra*

vágyam huzatként suhan utánad

*neked mennyit ér, kérded – ha Ady úrnak
tíz magyar koronát
és háromnapi áristomot –
ez a kis séta*

*Rómer Ferenc Flóris kanonok
múltat túró humanistád*
leszek foglárod gyóntató kispapod
lábad előtt nyújtózó deszkapalló*

*ígérem (költőnek járó alanyi jog!)
s te elviharzol lányosan
utánad fordulnak a kandeláberek
az Erzsébet királynén utcahosszan*

FARKAS ANTAL

* Dutka Ákos

A rossz után már minden ellovant?

„Hát mi lesz ebből, tekintetes úr?” – kérdezte még 1913-ban a lovad. S most ezt kérdezed te tőlünk maiaktól, ha már száz évvel haláloed után visszszanéztél közénk. Gyere, üljünk be az EM... nem, az EMKE-be ne, inkább ne lásd, mit műveltek veled úgyszólván, maradjon mégis a Royal vagy a Mülleráj.

Tehát az kérdezed, mi lett abból az egészből? Nem sok jó. Pedig te szóltál az őrzőknek, hogy vigyázzanak a strázsán. Ma is meg kellene maradnod „muszáj Herkulesnek”, hiszen a hígfejű törpék, Tökmag Jankók lesnének ma is dőlödre. S döntöget(né)nek, gyűlölnék az élők mellett téged, akit száz évvel halála után is sokszor idézünk. „S az álmosoknak, piszkosoknak, / Korcsoknak és cifrázkodóknak, / Félig-élőknek, habzó szájuaknak, / Magyarkodóknak, köd-evőknek” bizony, te ma sem vagy magyar, hiába „Mindennél keserűbb, / Mindennél igazabb” a te magyarságod.

Hullt „a szitok, a röhej, a sugár” a bélyeges seregre, s ha velük futsz, akkor valószínűleg téged is gázkamrába hajtanak. Az aranyon még mindig disznófejű nagyurak ülnek. Az ember ma is nagyon esendő „S nagyon adós a szeretettel”.

Hogy vátesz voltál-e, nem tudom, de ma egyre többen komolyan gondolják azt – mások intő példaként emlegetik –, amit te keserű iróniával írtál le 117 évvel ezelőtt, s ami 1902. január 31-én megjelent a *Nagyváradai Naplóban*: „Legyünk ez egyszer számítók. Kerekedjünk föl, s menjünk vissza Ázsiába. Ott nem hallunk kellemetlenül igazmondó demokratákat. Vadászunk, halászunk, verjük a csendes hazai kártyajátékot, s elmélkedhetünk ama bizonyos szép ezredéves álomról.

Menjünk vissza, szeretett úri véreim. Megöl itt bennünket a betű, a vasút, meg ez a sok zsidó, aki folyton ösztökél, hogy menjünk előre. Fel a sallanggal, fringiával, szentelt olvasókkal, kártyákkal, kulacsokkal, agarrakkal, versenylovakkal és ősökkel! Menjünk vissza Ázsiába!...” Hiába, Góg és Magóg fia helyett Góg és Demagógia gyermekei uralkodnak.

Ha visszatérnél, ma sem tennél mást, mint élnél és kiáltanál másként, „Ember az embertelenségben”. A te hajódon a Holnap hőse ült, s nem lettél a szürkék hegedőse. Látod, áll a Léda háza, bár tört „százegyszer százszor-tört varázs”, megvan a színház Váradon, (ismét) Szigligetinek hívják, s zeng a szó és a dal a színpadon, s Párizsba is beszökik olykor az ősz.

FRIED NOÉMI LUJZA

Körforgás minden kockakőben

Nagyváradon a nemzetiségi, vallási, faji hovatartozás nem volt akadály a érvényesülésnek, ennek hatására alakul ki egy toleráns társadalom. A kávéházak is ilyen szellemiségben várták vendégeiket. Kialakulnak a különböző jellegű kávéházak, mint a kormánypártiaké, a Royal, az irodalmárok és szabadgondolkodók kávéháza, az EMKE, a színészek és színésznők kávéháza, a Bodega és így tovább.

Szabó Dezső így írta le tapasztalatait Váradról: „Nagyvárad az ország egyik legérdekesebb városa volt. Mintegy szintézise vagy keresztmetszete volt az egész országnak. Megvolt benne minden ellentét, minden szolidaritás, minden széthúzás, minden életmag és minden halálcsíra, melyek meghatározták a jövőt. A látó szem az ország összes problémáját láthatta felkísérteni az élet vidám pezsgése mögött. Mert vidám és pezsgő volt itt az élet. Középpontjában könnyen hihette az ember, hogy Budapest egyik nagyon előkelő negyedében van. Jobb kávéházai egészen fővárosi arányúak voltak, melyekben mindazokat az európai hírlapokat és folyóiratokat meg lehetett kapni, melyeket a pesti kávéházak nyújtottak. A Fekete Sas étterem beillett volna Budapest legjobb éttermei közé. Emberi összetétele méltán képviselte a magyar Noé bárkáját. Ott volt az arisztokrácia és a dzsentri (...). Ez az osztály nem értette az új idők beszédét, nem tanult és nemigen volt mit felejténie. Mulatozott, pezsgőzött, éjjelizenézett, ha volt miből; ha nem volt, beburkolózott üres gögijébe.”

Ady Endre mint a futótűz, vagy Nagy Endre hasonlatával mint „az üstökös” vonult be, gyors iramban az újságírók legjobbjai közé. Ő lett a magyar modern eszmeiség bátor szóvivője. Új nyelvet teremtett az újságírásban, hamarabb kelt szárnyra újságírói híre, mint költő habitusa. Így vallott magáról: „Nem tartozom azok közé, kik álszeméremből hazudnak. Őszintének, mondhatnám szemtelennek tartanak csekély számú ismerőseim...” Színikritikáit is lelkesen várták, esténként szavait lesték a Bodegában és nemritkán EMKE-ben.

Nagyvárad rövid ideig az ország meghatározó kulturális központja volt, ezt a szerepét lapjainak színvonala is jelezte. A nagy háború kettétörte a város gerincét, de Várad lassan újra megtanult járni.

A város történelmét, kulturális szerepét és társadalmának hullámszó evolúcióját tanulmányozva, Nagyváradot egy folyamatosan megújuló, újjászülető városként tapasztalom. Hasonlatos a négy évszakhoz; vagy ha

a keleti filozófiát veszem alapul: a születés–halál–újjászületés örök körforgása érezhető minden egyes kockakőben. A történelem színpadán sokszor születünk újjá, és minden században megnőttünk, újra megmutattuk magunkat. Képességeinket, tehetségünket hazai és nemzetközi szinten elismeréssel fogadták. Bízom abban, hogy most is ez történik „a Holnap városában”.

IMRE ZOLTÁN

A halhatatlan ige

Száz éve nincs már, aki higgyen,
Alatta rettegenek fapadok:
„Hiszek hitetlenül Istenben,
Mert hinni akarok.”

A titkok titka volt ő maga,
Egy vénülő kézzel őrzött szem,
Ez a megadás: „A Minden kellett
s megillet a Semmisem.”

Lelke darabjait versekké írta szét,
„Mikor mindenek vesznek, tűnnek...”
Mindenki itt emberi, tehát vét:
„...Tarts meg csodának avagy bűnnek.”

Sokszor maga alá temette a fájdalom,
S bár a hívő sokaság mezeje kietlen,
„Úgy fáj ez a Most s mégsem...
Szabad beállnom hívőnek hitetlen.”

Magyaros makacsság, lázadó szellem,
Lelke épp erre mutat,
Folyóirat és kemény, statikus jellem
Ady és kora – a Nyugat.

Bár Léda és Csinszka szerelme láz,
Túlgondolt érzelmei határig feszítve,
Harminchat fokos, József Attilá-s...
Ez lett az Ady-biblia arany igéje.

Emlékének sosem jön el a vég:
Ady Endre, örök hajthatatlan,
„Minden ég” – és ő ezt tudta –
„És minden halhatatlan.”

JOCK EVELIN

24

Béke van

Az általános iskolában egykori magyartanárom, Kapornainé Marika néni nagyon megszerettette velem a költészetet. Ez a vonzódásom a mai napig megmaradt. József Attila volt a meghatározó, de mindig volt egy-egy korszak az életemben, mikor más poéta is előtérbe került. A bátyám egy barátja, mikor úgy döntött, hogy elhajózik Amerikába, csak annyit üzent a képeslapon: „Röhögjenek a részeg evezősre...” Akkor sok Ady-verset olvastam. Próbáltam őket megzenésíteni. „Meghal minden és elmúlik minden, A dics, a dal, a rang, a bér. De él az arany és a vér.” Aztán hosszú szünet következett.

Még élt Kinde Annamária, mikor én is felléptem a Holnapfesten. Barátilag megjegyezte, hogy itt nem dívik a székelying, ami ráadásul egy kicsit szűk is volt nekem. Mindenesetre Deák Árpád Holnaposok szobra még ott dekkolt az Ady-múzeumban. A Juhász Gyulának, Ady Endrének, Dutka Ákosnak és Emőd Tamásnak emléket állító kompozíciót csak 2012 októberében tudták köztéren felavatni. Ha vendégem van, és kíváncsi a Pece-parti Párizsra, ki nem hagyhatjuk. Vári Fábián Lászlónak van egy gyönyörű verse: *Ady alkonya*. Dinnyés József és Illés Lajos is megzenésítette. Akkor írta, mikor a hatóságok felszólították Sütő Andrást, hogy hagyja el szülőházát: „Sorsomhoz szabott síri ágy / A felnégyelt Haza, / Testemnek tüzét csillapítsd, / Tisza és Duna.” A neves kárpátaljai költő, ha erről a verséről kérdezem, gyakran idézi Ady egykori román barátjának címzett (1915. január 24-én írt) üzenetének utolsó sorát: „Igazán nem jó magyar poétának lenni, de higgye el nekem domnul Goga, hogy lelkiismeretet nem cserélnék vele.” A Holnaposok szoborcsoportja vonzó a turisták számára. Legutóbb Váradon 2018 decemberében fényképeztem a vendégeimet, mikor oda szállt az asztalra egy galamb. Úgy látszik, nem csak a magyarok és a románok szeretnek itt fotózkodni, hanem a galambok is. Végül is már 2019-et írunk. Béke van.

KOCSIS CSABA

25

ADYT ORZÓ ADY-TORZÓ
(KIFAKULT ADY, FÉNYKÉP)

Már riniülő kezemmel
Fogom meg a...
Már riniülő szememmel
Örözem a...

Világok puszulásán
Ősi vad, kit kellőnet
Út, ékezetem meg...
S rárak riadtan...

Már riniülő kezemmel
Fogom meg a...
Már riniülő szememmel
Örözem a...

Nem tudom, miért, meddig
Maradok meg még...
De a... fogom
S örözem a...

Kovács András Ferenc
(2019 januárjában)

Facebook-üzenet(féle) Ady Bandinak

Hogy „mi jár a fejemben”?

Elképzelem, kedves Ady Bandi, amint ülsz a laptopod előtt éjnek idején, és hirtelen felindulásból a következőket válaszolod egy kommentelő trollnak, aki egyik Facebook-posztod alatt „számonkéri” magyarságodat és „hazaárulónak” nevez, mert kritizálad a kormány kultúrpolitikáját: „Vagyok olyan jó magyar, mint bárki. Csak országos eszeveszettség idején kell magyar írónak ilyen gyanúsítások ellen védekezni. Nem hazaárulás, ha a magyar kultúrviszonyok valakit nem elégitenek ki. Sőt, ez a legmagasabb hazafiság.”*

Szinte hihetetlen, mon cher ami, hogy ezeket a sorokat nem ma, hanem 1906-ban írtad, és olyan fájdalmasan aktuálisak, kedves Bandi, hogy cseppet sem vigasztal a „korszerűség”.

És ahhoz mit szólsz, hogy száz év eltelte után újra feltehetnéd a kérdést (és veled együtt még sokan) az „álmosoknak, piszkosoknak, / Korcsoknak és és cifrálkodóknak, / Félig-élőknek, habzó-szájuaknak, / Magyarokodóknak, köd-evőknek”, hogy: Én nem vagyok magyar?

És hiszed-e, mon cher ami, hogy évszázadnyi idő után ugyanúgy percemberkéék uralják a magyar ugart, ugyanúgy tart a dáridó, és nem simult dallá az akkori ricsaj, és nem tűntek el, csak átalakultak az akkori figurák...

„Magyar leszek majd, hogyha akarom, / Ha nem sutáké lesz itt a világ”, írod dacosan, drága barátom, de vajon hitted-e egy pillanatig is százvalahány évnek előtte, hogy a percemberkéék után nem jönnek új s új percemberkéék?

Eh, minek folytassam, mon cher ami, igazad van, „ezekkel együtt”? Nem, nem, köszönjük.

De hogy üzenet-féllemben legyen valami pozitívum is, azt ajánlom, kedves Bandi, hogy indítsunk egy „Én nem vagyok magyar?” nevű Facebook-csoportot, amelyhez természetesen bárki csatlakozhat, aki úgy érzi, hogy érintve van a „témában”. Mit szólsz?

Adieu, mon cher ami, várom válaszod...

KÖLLŐ KATA

Frizura

A mai Ady Endre Elméleti Líceum a Moscovei utca 1.-ben (nekem Majomsziget) valamikor a hetvenes-nyolcvanas években a Mogyorós Sándorról Alexandru Moghioroşra románosított magyar pártaktivista és román kommunista nevét viselte. Na, ekkoriban jártam én ebbe a gimnáziumba, talán egy fél évet se (amíg ki nem rúgattam magam). Az a hír járta erről a Mogyorósról, hogy a Securitate első igazgatója volt Bukarestben. Róla nevezték el az Ady Endre Elméleti Líceum elődjét.

Az akkor még Ady nevét nem viselő iskolában megkergettek. Ladányi Mihály, a csavargó, a piás, az árokban alvó részeges disznó költő *Dobszóló* című verseskönyvét olvastam éppen. Persze, a pedellus ezt nem tudhatta, csak azt, hogy már sötét van, és én még mindig az iskolapadban ülök, olvasok. Azt hiszem, ott akartam aludni, ami illett is volna a helyzethez, meg az én akkori világomhoz. Az osztálytermünk Kufsteinnel, a könyvtárral volt szomszédos. Ajtó is volt a két terem között, amit soha nem nyitottak meg. A néhány napra kicsapott diákok a büntetésüket itt tölthették le, papucsban.

Nem engem akart, a könyvet kérte. Nem adtam, mert kölcsönkönyvet, magántulajdont, ami a suliban kézről kézre jár, nem ad csak úgy oda az ember egy pedellusnak, egy isklolaőrnek. Ő az ajtóban, én a könyvvel a kezemben. Megyek felé, mintha engedelmeskednék. Odaérek, áttörök rajta, kifutok mellette. Fut utánam, kergetőzünk.

Két-három hónapja, szeptemberben költözött az osztályunk ebbe az épületbe, a későbbi Ady Endre Elméleti Líceumba, de akkor még Alexandru Moghioroş. Az egykori Orsolya-rend többszintes, sokfolyosós „iskola kolostorának” labirintusában nem ismertem ki magam, előfordult, mint a burleszkben, hogy szembefutottunk egymással. A portás többször elém került, mintha én üldözném őt, majd újra fordultunk, és ismét át kellett törnöm rajta. Ladányi *Dobszólóját* ugyan kimenekítettem, de másnap felismert, mehettem volna papucsban Kufsteinbe én is, ha ki nem hagyom azt az évet iskolástul, mindenestül egy kis ordenáré magyarkodással, amit akkor még hőstettként éltem meg. Ma már szégyellem. Ki nem csaphattak, kicsapattam magam.

Na, és azonnal Ady-hajat kezdtem fésülni. Moghioroşon kívül mindenki, Ady is láthatta.

KŐRÖSSI P. JÓZSEF

Mitől félt Ady?

Ady egyik, 1909-ben, a *Nyugatban* megjelent publicisztikájában a félelemről ír. *Félelem és írás* a szöveg címe, és mindjárt az első mondatban kiderül ez a leitmotívumként végigvonuló nagy, kozmikus félelem. „*Félek, tehát vagyok, félek, mert, jaj élet adatott nekem...*” Semmiképpen sem egy magánembert kínzó privát, személyes ügy, mi közünk lenne hozzá, ha csak erről lenne szó? Azt hiszem, minden írástól megfertőzött, tehát életet látó ember tudott erről a félelemről. Ezért mondja Márai Sándor az *Egy polgár vallomásaiban*, hogy az életet tisztán, valamiféle mámor nélkül kevesen tudják elviselni.

A nagyhangú, egóját lépten-nyomon kirakatba tevő Ady ebből a félelemből élt, és ez emésztette sok álmatlan, lidérces éjszakát végigkínlódva – reggelenként ismeretlen prostituáltak ágyában ébredve. Betegesen felfokozott élet? Túl könnyen jönnek ezek a készen kapott szavak. Mintha valakit ki lehetne gyógyítani a saját sorsából. Maga Ferenczi Sándor is tudta pedig, hogy nem lehet, mert mivé lenne akkor a zsenialitás.

„*Valamit tudok, ez már szinte bizonyos, valamit tudok, amit ma kevés ember tud: szomorú és félelmes állapot ez. Ő, gondolják el, van egy ember, aki nagyon-nagyon érzi az életet, erről néha szép vallomásokat tud tenni. És ez az ember ezzel él, ezt csinálja, ebből kell, hogy csináljon valamit, ez az élete, sőt ebből él meg.*” Rögtön utána a folytatás: a „polgári lény” mindenféle költőbetegséggel orvoshoz szalad, ő viszont ezt a kelést növeszti, ápolja magában. Miközben – nincs rá jobb szó, mint a nagyság – Ady önmaga költő voltát sem becsüli sokra. Az *Íróemberkék* című publicisztikájában mélyen lenézi a szerkesztőségek körül tülekedő, írói babérokra áhítózó percmemberkék siserehadát. Inkább azt vallja, mint József Attila: „*Költő vagyok – mit érdekelne engem a költészet maga?*” Adynak az élettől volt dolga, eszébe se jutott irodalmi almanachokba bekerülni. „*Minden ember nagy, közölni való titokkal érkezik, s nem mindenki lelheti meg magát és a szavát*” – mondja ugyanebben a szövegben. Ady ugyan megtalálta, habár nála szó és életizás egyet jelent, és ennek az ára az élet égő csipkebokra előtt összeroskadó félelem.

LAKATOS-FLEISZ KATALIN

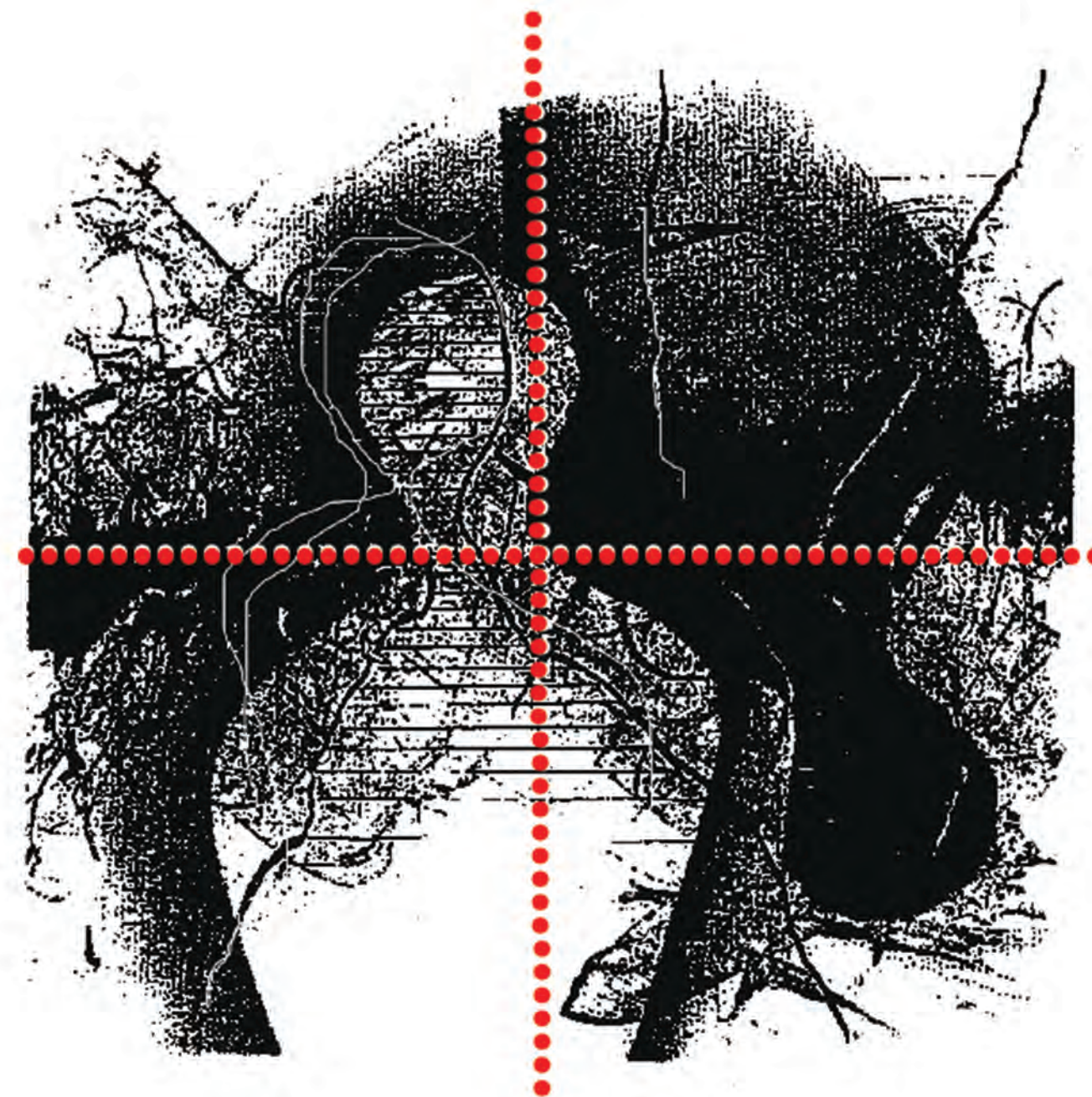
Damó István:
A föl-földobott kő, 2016,
olajpasztell, papír, 50 × 70 cm

30

Szilágyi-Varga Zoltán:
Dúvad nagyúr, 2019,
színes ceruzarajz, 29,5 × 21 cm

31

Bende Attila:
Kit műzsák gyötörtek,
2019, elektrografika,
50 × 70 cm

Jakabházi Alexandru:
Most követellek
magamnak,
2019, szerigrafia,
30 × 30 cm

*Daradics Árpád:
Léda ajkai között, 2019, Giclée print
alumínium lemezen, 50 × 70 cm*

*Ábrahám Jakab:
Az idő rostájában, 1986,
fametszet, 43 × 29,5 cm*

Álom borivás után

Álmomban egy kastélyban jártam, hol
a szolgáló titokban az ablakon át
egy korsó bort nyújtott át a költőnek –
összefonódott tekintetükben
felragyogtak a megértés apró szikrái.
Aztán felébredtem: az ébrenlét küszöbén
még láttam Adyt, ahogy távoztában
visszaint a lánynak az ablak mögül.
Csinszka nem volt sehol.

LÁNG ESZTER

Láng Eszter:
Szétesett idő – A nagy csata,
Hommage a AE, CGD, 2019

36

Láng Eszter:
Ablak előtt – Hommage a Ady Endre
CGD, 2019, szépia

37

Szepessy Béla:
Harc a Nagyúrral, 2018,
fametszet, papír, 40 × 30 cm

38

Ujvárossy László:
Fantom, 2002,
vegyes technika, papír, 26 × 38 cm

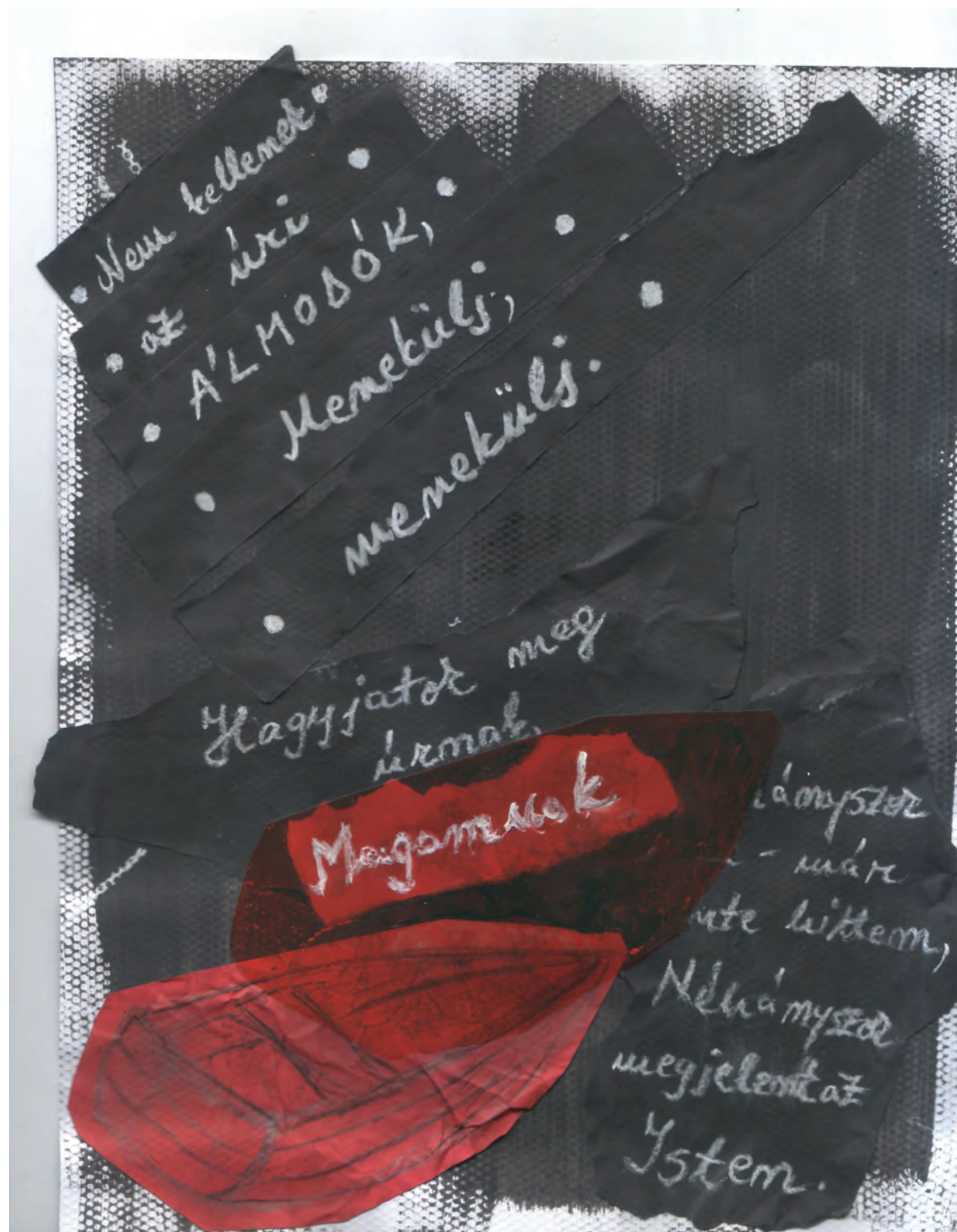
39

Hirtelen reflexiók

Nekem Ady a kamaszkor költője volt és maradt – a csucsai kertben készült '16-os képeken a mítosz mögül végre kilóg az ember – mint az a nadrágszár csúszott fel, ahogy átveti a lábát, bal kezének duzzadt ujjai között cigaretta lóg, a másik kezét, a jobbát, a térdhajlata alá rejt, mint egy biztonságba helyezi, ne látszódjon, hogy reszket, a mozdulattól a nyakkendője erősen félrecsúszik, és az a tartás: a finom mosoly alig észlelhető a meggyötört, kissé puffadt arcon, ez a minden pillanatban szétesni kész zseni, aki bárhol olyan csodálatosan tud ülni a kamera előtt – minden szavát itt am, a mai napig ható modernitása a publicisztikájából, naprakész mondataiból derül ki.

FORGÁCH ANDRÁS

Önarczkép, visszfény Párisból.

„A Szajna partján él a Másik,
Az is én vagyok, én vagyok,
Két életet él két alakban
Egy halott.”
(ADY ENDRE: A Szajna partján)

A Szajna partján élt a Másik,
Az is én voltam, én voltam:
Fél életet éltem két alakban,
Tétkozlón, szinte félholtan.

A Szajna partján éltem én is,
Ha mikor éppen én voltam:
Magam lányokra, szép szavakra
Elosztogattam, szétszórtam.

A Szajna partján én is, én is,
Még a nem-én is én voltam:
Mélyemben, mint sötét folyóban
Csak tükröződő fényt hordtam.

Maros-Vásárhelyt, 1906 novemberében

LÁZÁRY RENÉ SÁNDOR (1859–1929)

LÁZÁRY RENÉ SÁNDOR 1859. szeptember 17-én született Kolozsvárott. 1890-től már főleg Marosvásárhelyen élt – Marossárpatakon hunyt el 1929 októberében. Költői műveinek és írott hagyatékának méltó felfedezése még hosszú ideig váratott magára. Verseinek legelső (bár elenyésző) része csak 1992 augusztusában került elő a marosvásárhelyi Molter-hagyatékából, aztán később kisebb és nagyobb adagokban, de szinte véletlenszerűen, hosszan lappangó, korabeli (részben családi, részben baráti) hagyatékokból is. Igen terjedelmes, bár eléggé szétszórt lírai életműről lévén szó, még a Lázáry-versek és verstörédek, változatok meg másolatok, átírások és fordítások, vagy a prózai fragmentumok számát tekintve sem bocsátkozhatunk elhamarkodott számításokba, sem előzetes mérlegelésekbe, mert a már-már egészen mutatkozó szövegkorpusz még újabb meglepetéseket is tartogathat – földolgozása roppant időigényes, hosszú évekre rúghat, ám kétségtelenül folyamatban van. (Közléteszi: Kovács András Ferenc.)

Sötétedő szememtől búcsúzom.

(Ady Endre könyvére)

Vénült szemem nagy látásokba fárad:
Nem villan mélyén visszfénye csodáknak,
Nem lakja többé Páris, Pest vagy Várad –
Nincs ragyogása.

Kóbor szememnek mit se látom hasznát:
Nem pillant percre, szétfutó folyókra,
Nem néz szép Kőröst, Szajná, Szamost, Krasznát –
Könnye se lobban.

Szemem fényétől álmok megraboltak:
Mevakítottak, voltam bár királyuk –
Képekben Krózus... Mindent meglakoltat
Vélem a látás.

Vándor szemem felejt, ha mit látott:
Másként tekint már földi víg valókra.
Ó, te szerelmes nézés – hamis, áldott
Űri sötétség!

Száll szemem fénye, elhagy, tovarebben:
Mégis enyém csak – lettem, aki lettem,
De nálam Isten sem nézhette szebben
Ezt a világot.

Marosvásárhely, 1923 októberében

LÁZÁRY RENÉ SÁNDOR

Szürkétlenkedni merni kell

Ha Ady, akkor harsány dörgedelem a *szürkeség* ellen. Számomra ez időszereúsége, de magyarsága is. Nem a hallgatás és elhallgatás, nem a túl udvarias, finomkodó elkendőzés, hanem az egyenes, nyílt beszéd, mert amikor „a gaz leház, altat, befed”, „csak akkor születtek nagy dolgok, ha bátrak voltak, akik mertek”. És ahhoz nagy bátorság és önismeret kell, hogy kimondjuk: „Én nem leszek a szürkék hegedőse”.

A *szürkék* az átlagos, a közepszerű dolgok jelképe számomra, a hegedős pedig a szolgálalkú együttműködő, aki ide nyal, oda nyal; azt húzza, amiért fizetnek. És én bárhova nézek, tömegesen bólogatnak a szürkék.

Ha Ady, akkor lobbanékony barnasága a szenvedélynek. Mert ha „minden láng csak részekben lobban”, ha „minden szerelem darabokban”, akkor egészen biztosan már „megyünk az Őszbe”. Akkor már nem merünk szeretni „tenger-rosszban és csermelynyi jóban, ahogy vagy és aki vagy.” Pedig ha megvan az igazi, akkor „mit bánom én, ha utcasarkok rongya”, ha „kirugdalt, kitagadott, céda”, mert a szerelem megéléséhez is főként bátorságra van szükség.

Na, jó, az igazsághoz tartozik, sosem álltam volna szóba egy Ady-szerű pasival. Mert a bátorsághoz az is hozzátartozott volna, hogy önmagával szembenézzen, gyengeségeit legyőzze, érett felnőttként reálisan lássa önmagát, túl saját istenített egóján. Az ilyen soroktól, „hogyan szép énemből valamid maradjon”, esetleg „általam vagy, mert meg én láttalak” nem kerültem volna katartikus állapotba, inkább csak sajnáltam volna a felnagyított énjétől néha elvakult *lírai hőst*.

De ha Ady, akkor ott van az a kérdés is: „Mit ér az ember, ha magyar?” A „magyar rög meddő, kisajtott”, „veréshez szokott fajta”, aki a békességgel nem tud mit kezdeni, „mert akkor végünk”. Ez az identitás „mindennél keserűbb, mindennél igazabb”. De az is kiderül, a magyar ember szeret hátra nézni, imádni a régit, s ez gátolja meg abban, hogy jövőt valóban építeni tudjon: „óság-tartók népe most ront ellenünkbe”, így „igazság szerint hullunk ki a kegyetlen rostán” – „magyar bolyba sodort léttel sírom el”.

Szürkétlenkedni merni kell! Ha Ady, akkor tükörállítás korszaknak, nemzetnek, magyarnak, és bizonyossága annak, hogy a valódi szerelemhez fel kell nőni. Birtokolni, függeni – szürkeség.

MAGYARY SÁRA

Haza a mélyben

A megtervezett szenvedély.

A szervezett harag.

Ha Diósad a származás,

akkor természetesen Diósy,

akitől elszerette.

Ő pedig Ady.

Így vagy úgy

mindketten diósadiak.

És Adél az asszony.

Vagyis a Dél.

Mindegyikben a D.

A Nagyváradban.

A Debrecenben.

Az Érmindszentben is.

Talán leginkább az Idesben.

Meg a dísnófejű Nagyúrban.

Azok a három szóból álló verscímeik.

A pontosan kiszámított paranoia.

Aztán a D után a Cs.

Mármint Csucs.

Indulás visszafelé

egy ifjú Cs-vel, Csinszkával.

De már a C is ott van rögtön.

Abban is, hogy Boncza.

Abban, hogy ezerkilencszáztizenkilenc.

Közben ott izzott végig a B.

Mint Bandi. Mint Brüll.

Mint Bertuka is.

Majd az Á. Abban, hogy álom.

Hogy átok. Hogy utálatos,

szerelmes náció.

Végül pedig az A.

Ady. Halotti. Maszkja.

Kilépés az ábécéből.

Háttal a semmibe.

Alulról visszánéz reánk.
Nincsen betű.
Sem D mint düh.
Sem Cs mint csend.
Sem C, sem Á, sem A.
Hull egy évszázada már.
Istenre rázuhan.

MARKÓ BÉLA

(H)A muszáj – Herkules

Ha már kerek, akkor...: éppen harminc évvel ezelőtt, 1989 kora tavaszán határoztam el, hogy felvételizek az Akadémiára. Ha nem is leszek megfelelően felkészülve arra az egy vagy két helyre, legalább megmutatom magam... „hogyan látva lássanak”. Ferenczy István meghallgatott párszor, és azt mondta, szerinte „van itt valami”. Mondta azt is, hogy talán kicsit későn határoztam el magam az az évi felvételihez, de üsse kő. Hozzak verseket, amik tetszenek, aztán válogatunk és összepakolunk egy repertoárt. Én kerestem, próbálgattam, hallgattam magam, és – egyre kevésbé tetszettem magamnak. Annak ellenére, hogy én is éreztem: „van itt valami”. Mocorgott bennem valami dacos, hülye zsenitudat, ami a fiatalságra jellemző. És ahogy egy délután lapozgatom az Ady-összest, hát nem rátalálok *A muszáj Herkules* című opusra! No, épp ez kell nekem, mondok nagy bőszen. Nekiveselkedtem, és egy szuszra magamévá tettem. Alig vártam a keddet, hogy „bémutassam” tudományomat István bácsinak. El is jött a nevezetes nap: állok a Dezsőék nappalijának közepén, izzad a tenyerem, István bácsi csak vár összehúzott szemekkel, én meg belecsapok a lecsóba. Jön a vers, ömlik belőlem az összes dühömmel, dacommal, indulatommal, ahogy a csövön kifér. És elérkezik az utolsó előtti szakasz: *Szegény muszáj Herkules...* És... ahogy jött, el is ment: mintha egy függöny zuhant volna a szemem elé – egy kurva hang nem sok, annyi se jött ki több a számon. Majdnem elbőgtem magam. Erre István bácsi: „Állom, győzöm a harcot bús haraggal”, fiam, de te lazíts már egy kicsit, mert mindjárt kettérepedsz. És elnevette magát, de olyan jóízűen, hogy engem is magával ragadott. Megvigasztalt, hogy ilyen biza még vele is előfordul néha, úgyhogy semmi pánik. A vers viszont benne marad a repertoárban, mert „azt mintha neked találta volna ki Endre bá’.”

S azóta is sokszor és sokfelé mondtam. Mikor dühösen, máskor dacosan, keserűen, fájva, fújva, attól függően, hogyan kérte a rajz, és mi dúlt éppen bennem. Egyféleképpen azonban még nem mondtam: kacagva, és Adyt magamhoz ölelve, valahogy így:

Dóltünkre tökmagjankók lesnek, / Úgy szeretnénk gyáván kihunyni, / S meg kell maradnunk Herkulesnek...

De, kedves Bandi, meg te is, István bácsi: mától fogva csakis így mondom. Ha tehetem...

MÁTYÁS ZSOLT IMRE

Íme, Ady!

Poklokon és öleléseken keresztül, az álmaink irányába törni

Száz éve halt meg, de minden gondolata itt lüktet közöttünk. Ugyanazért pörölt, amiért mi is, csak ő még mert nyilvánosan, mi már csak magunkban, lassan négy szemközt – se. Publicisztikája olyan zseniális, hogy akár az ő mondataival is beszélhetnénk.

Az alábbi szövegben én ezzel próbálkozom: ahol csak lehet, beszél helyettem Ady. A kurzívval írott mondatok Ady mondatai, *Egy kis ügy és egy nagy ügy* című cikkéből, mely a nagyváradi *Szabadságban* jelent meg 1905. július 2-án. Az alcím és az utolsó négy zárómondat *Péntek esti levél*, 1905. április 16., megjelent az MK-ban.

Mi a témánk? Hogy a művészek politikai és személyes elfogadottságuk függvényében tudnak csak megjelentetni, a nyilvánosság elé kerülni.

Bizony kultúrválságot jelent a mi magyar politikai felfordulásunk. Hogy a cudar politika rajta ül mindenben. Az irodalman is. Nincs már messze az idő, mikor Bartha Miklós szabja meg, ki írhat újságba.

A büdösen régi magyar. Rettenetesen fajmagyar. Szinte Ond vezértől származik. Ez fontos. Leereszkedő barátságán kívül, nem fog publikálási lehetőséggel „kitűntetni”, mert annyira bizalmatlanok a minőséggel szemben, mihez nem is érthetnek.

Nagyhangú s kevés tekervényes agyvelejű urak. ...az üres handabandázók, balosok, kiknek alakját hiába ölte meg Mihail Alekszandrovcics Berlioz képében Bulgakov, újból kinőnek, mint eső után a gomba, mert ugye háttér az van hozzá. Nekik túl észszerű vagyok, túl nőies, túl istenes, egyszóval lebecsmérlendő ellenség.

A koalíció nevében alkudjuk le a lelkiünket, legyünk pósalajosok, vagy mit tudom én mik. Nemcsak anyagilag, de lelkileg is pórere szegényedünk.

Ady szenvedélyes hévvel írja meg a tényeket, mégis mindvégig elegáns, hiszen annyira bölcsen rálát a dolgokra, hogy új perspektívák nyílnak meg előttünk, és még szórakozunk is, mert az összefüggések összecsengenek. Kevésbé fontos, hogy én mit gondolok Adyról, a lényeg, hogy itt maradjon, hogy olvassuk.

A szép férfiak utálatos fajtájából való. Ez rontotta el. Erős, szilaj, nagy temperamentum. S az asszonyok miatt nincs nyugodalma.

MIKOLA EMESE

Ígéret és beteljesülés

1898. november 24-én Debrecenből megírja édesanyjának, egy szépen hangzó ígéret álcája mögül a hírt, hogy abbahagyja a jogi egyetemet és egészen más úton indul tovább. A hír lényege, hogy egyszerűen áthúzza apjának nagyobbik fia szilágysági szolgabíróságáról dédelgetett álmát. „Kedves jó Anyám! Idejét látom, hogy életem legutóbbi eseményeiről beszámoljak. 21 éves vagyok, élni akarok, az életre terveimnek is kell lenni. Nem tudom, miért, már gyermekkoromban másképp ítéltem az emberekről, dolgokról, mint a többi hasonló korú barátaim. Sohse elégített ki az a remény, hogy mint jámbor törvényszéki bíró vagy főszolgabíró békés, nyugodt életet éljek, – nekem izgalom, hír, dicsőség kellett, amiket nálam most sem pótol semmi sem. (...) Én teljesen az irodalomnak szentelem az életemet. Mellékesen azonban el akarom végezni a jogot. Hogy komolyan megkezdhessem terveimet, nemsokára egy fővárosi laphoz megyek újságírónak. – Talán majd a halálos ágyamon meg fogom ezt bánni, de addig nem, mert én akartam, hogy így legyen – komolyan és megfontolva. (...) Édes anyám is – tudom – bele fog törődni. Talán egypár év és büszke lesz a fiára. De ha nem úgy lenne, megvigasztalja a másik gyermeke, aki szerető, *józan* eszű, derék fiú! (...) Szilágysági lakos nem leszek, mit bánom én, mit beszélnek rólam, az intelligens, igazi művelt társadalom engem mindig meg fog becsülni. Elvégre mindenki azon az úton indul el, amelyen boldogságát megtalálni véli. A jogot azért mindenesetre elvégzem... (...) Addig is nyugodt reménnyel s ezer csókkal maradtam igazán szerető fia Ady Endre.”

Bővizű pszichológiai tanulmány alapjául szolgálhat ez a levél, iskolapéldája a serdülőkorból épp csak a fiatal felnőttkorba átlépő fiúnak, aki a szigorú apa akarata ellen tesz azzal, hogy megtagadja a kiszemelt és minden szempontból a legmegfelelőbbnek tartott pályát, elindul a maga útján, tudván, hogy egyetlen szövetségesre számíthat csupán, az édesanyjára. Kétszer is visszatér a jogi egyetem majdani folytatására, de csakis az újságírás hát-szelében. A levélkezdő bejelentésben ugyan irodalmat ír életpályaként, de később az újságírásnál marad. Nem Pesten, hanem előbb Debrecenben, majd 1900. január 1-től Nagyváradon. Kezdi a *Szabadságnál*, de hamar átszerződik a *Nagyváradi Naplóhoz*, ahol 1903 elején hírlapírói tevékenységét külön pénzjutalommal is elismerik. Ez ösztönözhetette Adyt, hogy a *Nagyváradi Napló* 1903. március 1-i számában *Levél az apámhoz* címen tudassa édesapjával, hogy tehetséges ember szorgalmas munkával az újságírói

pályán is boldogul. Az édesanyjának írt 1898-as magánlevél és az édesapának szóló írás hangvétele nem igényel semmiféle külön értelmezést: a kettő közt eltelt valamivel több mint négy esztendő alatt kiteljesedett a fiatal újságíró szakmai öntudata, s ez minden kommentárnál beszédesebb. „Hogy jó lett volna, édes apám, központi szolgabíróvá választódnál Zilahon, kivirágoztatni a hét szilvafát s becsületet szerezni az elkoldusodott diósadi Adyknak?... Bizony talán jó lett volna. Sose nyeltél volna keserűen a nagyobbik fiadra gondolva, kit haza, a kis fehér házba, csak a megveszekegett idegei kergetnek olykor s aki úgy érzi az érmindszenti nyugalomban, hogy megölte az életét, bolondokat mível, mert künn a sokadalomban harcok, tépődések, gondolatok és kínok között bomlasztja, veszejt el magát. (...) Ez, ez. Amivel most is karcolok. A penna. Mit akar ez a rongyos, acélhegyű kis diabolus? Miért csal el a nyugalomból annyi és annyi békés kétlábúnak készülő jámbort? (...) Olvasni fogod, édes apám, hogy száz forintot kapok. Summának nem summa. Ennek az én fajtámnak több a hiányzó öt forint, mint a meglévő kétszáz. (...) Vékonyan sávolódik immár az eljövendő világos élet fénye. A diabolus urabb rajtam, mint valaha. Az életnek, tökéletesülésnek hite, szerelme nagyobb. Sohse gyűlöltem, szerettem jobban, mint most... Édes apám, a fiadat nem kell okvetlenül siratnod már, mert jobban hisz magában az életben, mint valaha!...”

Az „acélhegyű ördögnek” való elköteleződés mellett az anyai levélben említett irodalomról sem feledkezik meg: első verskötete Debrecenben, 1899-ben, második Nagyváradon, 1903-ban jelenik meg. Ady Endre Petőfihez, az utódok közül pedig József Attilához hasonló extrovertált típus, de nagyon gazdag, vallomásos szerelmi lírájához képest a családi érzések kimondása szinte teljesen hiányzik, akárcsak a befelé forduló Vörösmartynál és Aranyánál. A párizsi hazatérés után viszont az édesanyjának írt huszonegy éves kori ígéretének valóra váltását jelentő, a 20. századi költészet datálását is meghatározó verseiben szerepel kettő, melyek összevetése az említett két levéllel teljessé teszi, részleteiben is árnyalja szülei iránti érzelmeit. Az 1907-ben megjelent *Vér és arany* kötetbe Ady először szerkeszt külön, ráadásul kötetnyitó ciklust a halálverseiből, a ciklusindító költemény pedig *Az anyám és én*. „Sötét haja szikrákat szórt, / Diószeme lángban égett, / Csípője ringott, a büszke, / Kreol-arca vakított. // Szeme, vágya, eperajka, / Szíve, csókja mindig könnyes. / Ilyen volt a legszebb asszony, / Az én fiatal anyám. // Csak azért volt ő olyan szép, / Hogy ő engem megteremjen, / Hogy ő engem megfogadjon / S aztán jöjjön a pokol. // Bizarr kontyán ült az átok. / Ez az asszony csak azért jött, / Hogy szülje a legbizarrabb, / A legszomorúbb fiút. // Ő szülje az átok sarját / Erre a bús magyar földre, / Az új hangú tehetetlent, / Pacsirta-álcás sirályt. // Fénye sincs ma a szemének, / Feketéje a hajának, / Töpörödött, béna asszony / Az én édes jó anyám. // Én kergettem a vénségbe: / Nem jár tőle olyan távol / Senki, mint torz-életével / Az ő szomorú fia.”

A következő év Ady-kötete, az 1908-as *Az Illés szekere*n, a *Vér és aranyhoz* hasonlóan, új témakörű ciklust is hoz: *A Sion-hegy alatt* címen kötetnyitó, istenes verseket tartalmazó ciklust. Harmadik verse a *Krisztus-kereszt az erdőn*. „Havas Krisztus-kereszt az erdőn / Holdas, nagy, téli éjszakában: / Régi emlék. Csörgős szánkóval / Valamikor én arra jártam / Holdas, nagy, téli éjszakában. // Az apám még vidám legény volt, / Dalolt, hogyha kereszt-re nézett, / Én meg az apám fia voltam, / Ki unta a faragott képet / S dalolt, hogyha kereszt-re nézett, // Két nyakas, magyar kálvinista, / Miként az Idő, úgy röptünk. / Apa, fiú: egy Igen s egy Nem, / Egymás mellett dalolva ültünk / S miként az Idő, úgy röptünk. // Húsz éve elmúlt s gondolatban / Ott röptél a szánom az éjben / S amit akkor elmulasztottam, / Megemelem kalapom mélyen. / Ott röptél a szánom az éjben.”

1898-as levelében édesanyjának azt írja, hogy talán majd a halálos ágyán megbánná a döntését, de addig nem, mert nagyon megfontoltan döntött. Az 1907-es anyaversében a levél szöveggörnyezetére utaló megbánás ugyan nem, de rendhagyó életvitele és ennek az édesanyjára vetülő következményeiként jelentkező önvád a szó legszorosabb értelmében jelen van. Az egész utolsó szakaszt ennek szenteli. A következő év apaversének zárlatá viszont ellenkező előjelű: az apa elveihez igyekvő idomulás feloldódott és immár van, amiért megemelve mélyen a kereszt előtt a kalapot.

MOLNÁR JUDIT

Tehetünk egy kis sétát?

Ady Endre Sajtókollégium, Nagyvárad. Élt: 17 évet. Elhunyt: 2011 nyarán.

Sajtóról beszélni manapság szinte provokációnak hat. A sajtóval szembeni elvárások az internet, a blogok, majd a kegyelemdőfés, a közösségi média megszületésével és elterjedésével gyakorlatilag nullára csökkentek: bárki bármilyen stílusban vagy stílus nélkül beszámolhat bármiről, akár olyasmiről is, aminek nem is volt tanúja, és a véleményszabadság szlogenjével arra is feljogosítva érezheti magát, hogy az eseményt bírálja, értékelje, másod- és harmadkézből származó információk alapján. A hagyományos értelemben vett sajtót, mint olyat, divatos inkább a közvéleményt szándékosan, külső erők parancsára befolyásolni kívánó intézményként tekinteni. Persze ez az elhiteltelenítés is hasznos valakinek: mégpedig éppen annak, aki a hatalom szája íze szerint ír és kérdez (vagy inkább nem kérdez semmit), újabbnál újabb sajtóorgánumokban, fennen hirdetve, hogy a „hagyományos média” az, ami elfogult, sőt, mindig is az volt, mindig is bizonyos érdekeket szolgált, nem pedig ő.

Vajon mit szólna az *Egy kis séta* írója egy olyan Nagyváradhoz, ahol a kellemetlenségeket, a kevésbé jól vagy egyenesen rosszul működő dolgokat leírni egyet jelent a haladásellenességgel? Egy olyan országhoz, ahol az a hír, hogy van egy sajtótájékoztató, amelyre valóban meghívást kap a sajtó? Sőt, még kérdéseket is feltehet (aztán vagy kap választ, vagy nem)? Ki tudja, talán semmit. Hiszen ő maga is megbűnhődött azért, hogy le merete írni: szerinte a váradi káptalan tevékenysége a legnagyobb jóindulattal is kifogásolható. Az Ady Endre Sajtókollégium maga is azt próbálta megértetni a növendékekkel, hogy amíg nem mernek a hír szentségének és a vélemény szabadságának tükrében akár a kényelmetlen, akár a problémás kérdésekbe is belemenni, amíg nincs bátorságuk nem egyik vagy másik ideológiát, hanem a mindenkori hatalmat erkölcsi, humánus és józan szempontok szerint bírálni, addig nem mondhatják újságírónak magukat. Ez a vélemény része. De én ma is nagy örömmel olvasnék olyan híreket is, amelyek „szárazak, mint a teveszar”. Mi így tanultuk, így igyekeztünk csinálni, aztán hol sikerült, hol nem annyira. De törekedtünk rá. Törekszik még valaki?

NAGY ORSOLYA

Ady, az ifjú költő

Ady 22 éves, újságot ír, a kormánypárti *Szabadságból* átnyergel az ellenzéki *Nagyvárad* *Napló* gárdájába, megjelent egy verseskönyve (*Versek*, Debrecen, 1899). Lassan örül a malom, jönne a következővel (*Még egyszer*, 1903, Nagyvárad), de nincs pénz. A kirobbantó *Új versek* (1906. február, Pallas Kiadó, Bp.) még messze, Hatvany Lajos cukorbáró és szenvedélyes irodalombarát sincs még, rajongó és elutasító tömeg sincs. Léda Párizs és Nagyvárad közt kereng a levegőben, szokja a meleg férjecskét (Diósy Ödön), a feladatra gyúr, élvezhető értelmet keres a rohanó élet alá, ilyesfélé, megnyugvása és kikötője legyen egy ivó, csajozó, követhetetlen, különleges fiatal fickónak, mint az üde Ady, a fiatal redaktor, s vele szárnyalhaszon, amíg lehet.

A gyakorlatias Ady a lehetőséget keresi, pénzt a következő könyvhöz.

Ha másképpen nézzük, mert megtehetjük, Ady szerencsés, ha a jelen és múlt viszonyainak összevetése mentén vizsgáljuk az esetet, minthogy reménnyel kérvényezhet. Falubeli ugyanis az ifjú. A megcélzott Szigligeti Társaság váradi csapat, s külön igény, hogy mielőbb világirodalmi ízü alkotót köszöntsön (1902-től maga Ady is a társaság tagja). A célkitűzés vulgarice: „Nagyvárad és Bihar megye szellemi élet emelésére; a tudományok népszerűsítésére, a magyar és a világirodalom, valamint a művészet iránti érdeklődés fokozására s ezáltal a nemzeti közművelődés elősegítésére.” Így. Ennyi. Milyen egyszerű.

És Ady megkapja a kért összeget.

„A SZIGLIGETI TÁRSASÁGNAK

Tekintetes Társaság!

Október hóban *Még egyszer* címen egy költeményes könyvet akarok kiadni. A mi viszonyaink szerint ez nagyon költséges dolog. Könyvet is csak gazdag ember írhat. Jómagam is hasztalan fordultam a közönséghez: a könyv – pláne versek – nem kell neki.

Arra kérem a tekintetes Társaságot: szavazzon meg nekem 50 forintot e könyv kiadására, s ez összeget a megjelent kötet bemutatása után utalja ki a könyvet megjelentető nyomdának.

Mással nem támogathatom a kérést, mint hogy egy éve Versek című kötetem olyan sikert aratott, amilyent fiatal poétáé évek óta nem.

Adassék meg nekem a mód e második kötettel az igazabb sikerre.

Alázatos szolgálja:

Ady Endre

Nagyvárad, 1900. szept. 2.”

ONAGY ZOLTÁN

Ady Endre Ha szeretlek című versének
megzenésített részlete

56

Ének

Klasszikus gitár

Nagybőgő

Vonósok

1

Ha sze-ret-lek Ne adja Is- tet? Hogy

hazug legyen ez hit! De miért? Le-

gyen hitvány hazugság Elég, hogy en- gem boldo- gít. Ha úgy

érezem most sze-ret-lek Hajjak meg most, ez üdv alatt,

Többet ér egy ho-sszu é-let-nél Egy ál- mot nyujtó pillanat!...

37 41

Zeneszerző:
PASKUY TAMÁS

Zenei producer,
hangszerelés:
SIMÓ ZSOLT

Ady – visszatérő motívumom

Kolozsvárról gyerekként minden nyári vakációban a családdal vonaton országos körutat tettünk meg és minden évben eljöttünk Nagyváradra, ahol akkoriban lépten-nyomon magyar szót hallottunk, ahol tudtuk, hogy mindenki magyar tévét néz, és mindannyiszor megcsodáltuk a belvárost, Ady szobrát, a villamosokat, és élveztük a termálvizet...

A középiskolában Bánhegyesi Éva (Bartalis költő lánya) volt a magyartanárnőm, aki rajongva beszélt Adyról és Lédáról, a magyar szakos egyetemisták hozzánk (is) jártak gyakorlatozni. Emlékszem egy szimbolizmusról tartott vizsgatanításra, ami lenyűgözött a Rimbaud-, Verlaine-, Ady-motívumokkal (és az a laza egyetemista, aki a padon ülve beszélgett velünk – ennek mai neve interaktív módszer). Csak egy kirándulásra emlékszem a líceumból, azt Sófalvi tanár úr szervezte nekünk vonattal... Csucsára, ahol a Goga emléke úgy elnyomta a kastélyt meg a tájat, hogy Adynak csak az egykori cselédlakásban jutott pár régi fotó és néhány kopott tárgy.

Másodéves egyetemista voltam, amikor Ady születésének 100. évfordulója alkalmából szervezett irodalmi kiránduláson vettem részt egyetemi tanárainkkal és magyar fő-, illetve másodszakos kollégáimmal. Nagy-károlyban azon a novemberi estén nagy havazás volt, én pedig Irmeli Kniivilä finn tanárnővel megbeszéltem, hogy fogad külön finn órákra – a finn nyelv a magyar szakosok privilégiuma volt, én franciásként latint tanultam, ami szintén kedves tantárgyam volt.

Amikor Varga Vilmos színművész elhozta Kolozsvárra *A Tűz csiholóját*, egy tűt sem lehetett leejteni a teremben, rajongtunk Ady verseiért és az előadásért egyaránt.

1980-ban a központi kihelyezésen Nagyváradot választottam, a 9-es számú iskola magyartanára lettem. Megismertem a várost, megtanultam a történelmét, és elkezdtem diákjaimmal azokat az irodalmi sétákat, amelyekkel Ady nyomában járhattunk a Müllerájnál, a színháznál, a *Nagyváradai Napló* szerkeztőségénél, a Kanonok soron. (Ebből a gyakorlatomból született a Séta Adyval irodalmi projekt, melyet Kecse Gabriella kolléganőmmel – volt diákkal – szervezünk egy évtizede a nagyváradai magyar diákok számára minden novemberben.)

A 9-esben tanított diákjaimmal a '80-as évek minden őszén elvonatoztunk Csucsára, ahol a Boncza-kastély bejárata melletti területen időztünk,

a színpadon Ady műsort adtunk elő. Gyakran voltunk autóbusszal nagyobb irodalmi kiránduláson Ady nyomában Érmindszenten keresztül Zilahig.

1998-ban ugyanilyen alkalomból jártunk Zilahon; miközben a tanítványaim Adyról értekeztek és a zilahi iskolához intézett versét szavalták, Wesselényi Miklós csodálatos szobránál – román fiatalok inzultáltak bennünket a Vatra Românească nevében...

2000-ben vajdasági barátainkkal is (köztük Varnyú Ilona magyartanárnővel) megálltunk – útban Kolozsvárra – a csucsai emlékhelynél... a szegényes tárlók miatti szegényre ma is emlékszem, no meg arra, hogy amikor a váradi Ady-múzeumot felújították, akkor Tőkés Elek egykori iskolatársammal, barátommal, a kolozsvári Báthory igazgatójával arról beszélgettünk, hogyan lehetne átadatni a váradi anyagot Kolozs megye illetékeseinek...

Aztán 2012-re megoldódott ez az ügy: magyarországi támogatással felújították és modern múzeummá alakították a csucsai Ady-emlékhelyet – el is zarándokoltunk oda a bihari magyartanárokkal (sőt, 2017 márciusában egy Erasmus+ projekt kis csoportjával is beugrottunk).

2010–2012 között Bukarestben, az Ady Endre Elméleti Líceumban két osztályban tanítottam. A legkeletibb magyar végvárban egészen más volt iskolájuk névadójáról beszélni... majd 2012-ben, amikor testvériskolai kapcsolatot létesítettünk a Szacsvey és a fővárosi iskola között, és vendégül láttuk a bukaresti barátokat, újfent nagy élmény volt bemutatni nekik a költő váradi emlékhelyeit.

Az eltelt évtizedek alatt megszámlálhatatlan azoknak a külföldieknek a száma, akiknek beszéltem Ady Endréről, az ő magyar és világirodalmi helyéről. Mindig ugyanaz a büszkeség töltött és tölt el.

Legutóbb 2018 augusztusában magyarországi rokonaimmal elsétáltam a kastély melletti tornácos kilátóhoz, ahonnan Ady egykor szomorúan néze a háborúba vonulókat...

PÁSZTOR GABRIELLA

Közösségi Ady

Ady Endre ismerősnek jelölt.

Hurrá! Nem kell többé előfizetni annyi újságra, mert olvashatjuk a közösségi hálón az írásokat. Vajon hogyan viselné a publicista a cikkeihez fűzött kommenteket?

Ady Endre megváltoztatta a borítóképét. (1919 embernek ez tetszik.)

Szinte látom a virtuáliában, ahogyan gyűlnek a lájkok és a „húha” megjegyzések az oldalán. Milyen jó is volna, ha létezne WebAdy2019!

Ady Endre megosztott egy bejegyzést ebben a csoportban: Média.

No, nem azért volna ez jó, mert tudnánk, hogy beköszönt Párizsból vagy Budapestről, hogy épp soros múzsájával miken ábrándozik. Persze, elképzelhetetlen az a képi gazdagság, amely dokumentálná ezeket a kapcsolatokat az utókornak.

Ady Endre megváltoztatta a családi állapotát erre: bonyolult kapcsolatban. (1903 embernek ez tetszik.)

Sokkal inkább azért lenne jó egy WebAdy, mert az ismerősök bejelölése (tag a friend) ma is érthetővé tenné azokat a szövevényes kapcsolati hálókat, amelyekről a publicista Ady véleményt mondott, nem is túl kíméletesen.

Ady Endre elkezdett itt dolgozni: Nagyváradi Napló. (1901 embernek ez tetszik.)

Meggyőződése, hogy – ha rebellisként nem is azonnal, inkább csak kényszerből, de – használná a korszerűsödés eszközeit. Volna fész-felhasználója, sőt, azon a történetét naponta (többször) folytatná, talán egy-két kamuprofil is létrehozna, hogy azokkal a politikusokat kritizálja és láthatatlanul is kövesse. Csak elvétve menne be tudósításokért a törvényszékre, de azonnal tudnánk, melyik pillanatban olvasta el a bírósági

közleményeket az intézmény honlapjáról vagy mikor nyitotta ki az aznapi harmadik hírlevelüket, mert előzőleg bizonyára bejelentkezne a Mülleráj-ból, természetesen, annak wifijén keresztül. Twittelne időnként egy-egy csípőset, és persze „nyomná” az insta-fotókat.

Ady Endre hozzászólása a bejegyzéshez: Aha, persze.

Hogy kivel volna harcban a mindenről író, több lapban publikáló Ady? Szerintem a ma kommunikációs szakembereivel mindenképp. Ők ugyan is ma azt mondják – és gondolom, kiírják a közösségi médiába is –, hogy mindenkinek naponta csak kettőt kellene/illene posztolnia, mert ami ennél több, az túl sok, és a követői elmaradoznak.

Ady Endre jelenlegi állapota: kiábrándult. (100 ember szerint ez szomorú.)

RÁCZ ÉVA

Hányszor járom még meg Adyval

„(...) az emberek élni akarnak bárhol, de halni csak a végső esetben.”

Népszava, 1908. június 5.

A.

Először akkor találkoztam Adyval. Ez mindig egy utólagos konstrukció. De nekem akkor jött be, mikor egy nyáron (nyilván 1977 vakációja!) a nagyváradi köztisztasági vállalatnál dolgoztam és pont ott, azon a téren, ahol a sok vendéglő volt, meg van ma is – amit már akkor is, azaz már „először” is másképpen hívtak –, valamiért leszólított a bukaresti magyar adás egy szerkesztője (google!) és tévésztár lettem, meg az *Új Életben* is benne voltam, na akkor biztos találkoztam már Adyval. Régi kapcsolat!

Az Ady körről most ne is beszéljünk (*Péntek esti szabadságunk*). Aztán itt Svédországban első dolgom az lett, hogy meghívtam Varga Vilmost az Ady-műsorával (a csirkelevesem nem ízlett neki, de azért később is visszajárt).

Aztán megalapítottam (és azóta már többször is meg akartam szüntetni, ám kedves barátaim lebeszéltek róla, mindig jó, ha van egy egyesület) a Társaságot a magyar irodalomért (SFUL). Meg létrehoztuk a Mervel Ferenc könyvgyűjteményünket (a Move&Walkkal együtt).

Adyt már 1922-ben közlik svédül. Az éppen csak beindított stockholmi követség egy nyelvzseniye, Leffler Béla szerkesztésében. S ha nem is ismert, de híres volt, hiszen ugyanebben az évben a *Nordisk familjebokban* már szócikk: Ady [aˈdi] András, ungersk skald!

Önálló kötetre – Ady, Endre: *Jag är på nya vatten* – 1978-ig kellett várni. Fordította és válogatta Márky Ildikó & Gunnar D. Hansson; Georg Lukács két esszéjével a Göteborgi Anthropos kiadónál. Az *Őrizem a szemed* 2006. szeptember 19-én hangzott el a Svéd Rádió *A nap verse* című műsorában. Azóta Ove Berglund is fordított néhányat, ezek még kiadatlanok. Ady prózája meg teljesen ismeretlen.

2019. április 11-én tartandó megemlékezésünkön biztos el fog hangzani Holényi Lili (Göteborgban született) Ady-dala: *Nem adom vissza*.

Végső esetben micsoda szabadság volt így élni és ezzel a tudattal meghalni, ennyi eljövendő emlék okozójának lenni.

SALL LÁSZLÓ

Liszt-szonáta a fekete zongorán

Ady halotti maszkja és a költőről készült utolsó rajz. Előbbi talán tucat-holmi, agyagból készült, a fényét nem koptatta el az idő, pedig jó régi lehet. A litográfiát 1918-ban készítette Tihanyi Lajos, az aláírás, a száma elhalványult. A két alkotás korábban került a szobába, mint hogy én megszülettem. Túléltek a 20. századot, s talán a 21.-et is megússzák, ki tudja.

A merev arc mögött kutatom a mindig lázadó magyart, *Góg és Magóg fiát, Dózsa György unokáját*, ahogy küzd a *disznófejű Nagyúrral*. Az agyag szenvtelenül tekint le a falról, mereven néz múltba s jövőbe, s tán csak nekem tűnik most az esti fényben, hogy az ajkain valamilyen furcsa merev mosoly, *Az ősz Kaján* drámaisága ül, és a kérdés, hogy semmi sem változott.

A mély barázdák mögött a férfigögöt és bűt vélem látni, a váradi bohémet, a szókimondó újságíró, a szerelmet zengő és *Elbocsátó szép üzenettel* távozó költőt, a „koporsó-paripán” száguldót, az *Egy ócska konflisban* álmodozót, *A Halál rokonát*.

Ady Bandi mindig velem volt, verseivel, dalaival, szenvedélyével, s e két arc tanúja életnek, elmúlásnak, a nevetésnek és a csendnek.

Ahogy „vénylő szememmel” nézem a két néma arcot, Liszt *Dante szonátája* csendül halkán a szobában, és apám hangján szólal meg *A fekete zongora*. „Fejem zúgása, szemem könnye, / Tornázó vágyaim tora, / Ez mind, mind: ez a zongora. / Boros, bolond szívemnek vére / Kiömlik az ő ütemére. / Ez a fekete zongora.”

SIMON JUDIT

A győztes Ady

Adyval mindig baj van. Már életében is baj volt vele. Merthogy nem illeszkedik a kánonhoz. Sehová sem lehet besorolni, ezért senki sem vallhatja teljes egészében magáénak. Tehetségét, látnoki képességét, zsenialitását nem vitatták, de mit ér mindez, ha a politika vagy az irodalom korifeusai nem használhatják fel a maguk céljaira. Ady kezelhetetlen, zabolázhatatlan, aki ráadásul nem tud és nem is akar megfelelni senkinek és semminek.

Bármire nyúlt, abból forradalom lett. Felforgató alkat, aki csak saját látomásait, szenvedélyeit, lelkiismeretét követi. Az ilyen emberrel mindig baj van. Elhallgattatni sem lehet, ahhoz túl jó költő, s egy idő után nagyon népszerű. Ifjú szívekben él, mégis győztes, mégis új és magyar!

Megpróbálták túlszeretni. Hátha akkor megszelídül. Halála után pedig átértékelni. Így lett belőle forradalmár költő, aki a tőkés-földesúri rendszer ellen lázadt, de sajnos nem ismerte fel a munkásosztály vezető szerepét és túl későn küldte a frigyládát. Ez sem sikerült, az Ady-versek mindig kínosan őszintén csengtek az iskolai évfáras ünnepeken. Nyugtalan, lázító versek voltak. Emlékszem, hogy Varga Vilmos Ady-estje Szalontán felért egy kommunistaellenes forradalommal, de legalábbis egy glasznoszttyal.

Hallom, hogy most megint baj van Adyval. Merthogy nem eléggé magyar, túl liberális, s ha egy kicsit később születik, akkor bizonyára Soros-bérenc is lenne. Csakhogy Adynak már nem árthatnak. Ő történelmet írt, magyarságot írt, életműve már része a nemzetnek. Elpusztíthatatlan, lejáráthatatlan, hiába törnek életére a vén huncutok és a gonosz ostobák.

SZÉKELY ERVIN

Ady asztala

Amidőn még az én albérleti ágyam helyén egy ormótlan íróasztal terpeszkedett, zötyögtető macskakövekkel burkolt utcánkat tisztességes neve helyett előszeretettel Pokol utcaként emlegették a váradiak. Ez a legelső kvartélyomul szolgáló szűk helyiség sötét volt és ablaktalan, szinte hihetetlen, hogy odahurcolkodásom előtt hat évtizeddel miként zsúfolhattak bele egy teljes redakciót! A ház akkori úrnője, a ragyogó szépségű Fehérné Breitner Janka emlékezete szerint a *Nagyváradi Napló* szerkesztősége „külön bejáratú, egyetlen szobából és négy belső munkatársból állott. Fehér Dezső és Pásztor Ede külön íróasztalnál ültek, Ady Endre és Szűts Dezső első időben közös nagy asztalnál.” Arról nem szól a fáma, hogy az elválaszthatatlan cimborák, mielőtt bevetették volna magukat a város éjszakai életébe, lapzártáig miként osztozkodtak a bútordarabon, de Janka asszony Dénes Zsófia által lejegyzett memoárjából tudható, hogy „az asztal – nem emlékszem rá pontosan, de bizonyára – ócska volt, mint minden szerkesztőségi asztal, és réz petróleumlámpa állt rajta a téli korai besötétedés miatt. Amire különösképpen neki volt szüksége, mivel hunyorgón rövidlátó volt már akkor is, ha nem is hordott szemüveget. Amint a *Műhelyben* ő maga mondja: a szoba szegényes, a falakon hitvány szerkesztőségi képek és elképesztő nyomdászellemeések.”

Betájoltam: Ady legendás íróasztala, mellyel annyi pályakezdő slapajt bolondítottak, karnyújtásnyira az én későbbi fekvőhelyemtől, a szemközti fal mellett állott. Ó, ha azok a falak mesélni tudnának...

SZILÁGYI ALADÁR

Hány kézfogásnyira?

Hatodikos voltam, amikor kilencszázhetvenhét őszén az *Igaz Szó* folyóirat nagyszabású estét szervezett Váradon Ady születésének centenáriumián. Ez lehetett első irodalmi élményem. Amiből nagyjából bennem annyi maradt meg, hogy sokan voltak, de az írók által dedikált emléklap itt lóg most is a könyvespolc oldalán. Dicsekedhetnék, hogy aznap este Franyó Zoltánnal parolázva egy kézfogásnyi közelségbe kerülhettem Adyhoz, de Franyó bácsi aligha parolázott az aláírásáért sorban álló hatodikossal. Később biztos összejött a két kézfogásnyi közelség hozzá, Faludy vagy Fejtő Ferenc tenyerét tisztelettel szorongatva, mikor a kétezres években Váradon jártak.

Szerényebb szabású volt, de élesebb emlék, amikor '88-ban az Ady körben a Holnap 80. évfordulójára emlékeztünk. Szerényen az Ady íróasztalának mondott kopott szerkesztőségi bútordarab mögé ültünk be az emlékmúzeumban. Odakint utolsó évébe lépett a diktatúra. Hogy a közönség leülhessen, kézikocsin húztunk át Sall-lal székeket a Bémer téri, honnan is? Ahol egykor az újságírók klubja működött, majd lett a román–szovjet baráti társaság székhelye (ezért nevezik a régi váradiak ma is Arlusnak), aztán itt voltak az Irodalmi Kerekasztal legendás estjei, ma pedig egy népdalénekesnő nevét viseli, kultúrháznak mondják, már kiszorultunk belőle.

Aztán még közelebb múlt: a holnapos szoborcsoport avatása a Fő utcán, az egész ceremóniát kisajátította a politikusok kicsinyes háborúskodása. A négy bronzalakról a leplet lerántó polgármestert figyelem, arra gondolva, ugyan mit neki Ady, Babits, s még mit nekibb Dutka, Emőd. Vajon hogyan írták volna meg az esetet a *Nagyváradi Naplóban*?

Jócskán elmúlhattam hatodikosnak lenni, amikor elkezdtem Adyt olvasni, Arany után, József Attila és mások előtt. Most pedig összeér bennem a két centenárium, a hetvenhetes és a tizenkilences, egy adynyi élet-hossz. Vajon ma hány kézfogásnyira vagyok önmagamtól?

SZÜCS LÁSZLÓ

Ady: nemcsak az első, hanem az utolsó is

Adyról teljesen érhetően és nem is egy metszetben, mint az elsőről, az úttörőről, az eddig nem ismertről beszél a szakma, a magyartanárok és őket ismételve, tanítványaik. Egy így is van rendben. Ugyanakkor Ady és kora, úgy 1900 és 1920 között, megéli a magyar középosztály (és annak országa) felbomlását, az azóta is tartó kultúrharc kezdetét, a nagy átfogó narratíva bomlását a magyar irodalomban, az értékvilágok szétszakadását a hétköznapokban. S történik minden úgy, hogy Ady marad az utolsó, aki önmagában, saját tapasztalataiban éli meg a fordulót, mégpedig úgy, hogy a nagy földrengés előtt, és azóta is progresszista és népi, ősmagyar és zsidó nők szeretője, családjaik védelmezője és pénzének használója. Költőtársai közül legjobban érti a progressziót, ő maga a magyar modernizmus. Személyes tragédiája élete utolsó éveiben számomra megjeleníti, hogy mi lehetett volna Várad és a Partium, s az hogyan operálódik ki az új gazdaságból és társadalomból, az 1918 utáni új országból. Itt ma sokat beszélünk arról, hogy a századfordulón Budapest volt az új Magyarország. De az is nyilvánvaló, hogy Pest Várad, Temesvár, Pozsony nélkül, Ady mint szimbólum nélkül nem bírt a nyakába szakadt történelmi Magyarországgal. Beleroppant. És az ország is beleroppant.

Most megint szépeket lehet sétálni Váradon. De a '44-es deportálásokkal Ady városa is elpusztult. Nem lehet lerakni sok ezer koptatókövet. Ennek az egész fordulatnak számomra Ady az emlékműve, a tanúja, az alkotórésze. Természetesen nem vallásával, iskoláival. Azok még a régi országhoz kötik. Nem is egyszerűen verseivel, hanem mint spirituális fordulópont. Vele megvolt együtt a magyar hagyomány és modernitás, utána már nemigen. Még akkor is, ha igazán nem 1918 késő őszén Adyval, hanem '44 kora nyarán a váradi polgárság nagy részét vagonokba rakó magyar csendőrökkel ér ez a modernitás véget. Aki megmaradt Aradon, Temesváron, az a '60-as években kivándorolt. És nem Pestre.

Nem fogok most versekből idézni. Az nem az én szakmám. Verset Ady után is írtak magyarul. De az Ady jelenség unikális emlékműként tartja életben a magyar modernitást, ott és úgy, ahogy az létezett. Nélküle sokunknak oda kellene települni, hogy azt folytassuk. Hogy bizonyítsuk, van folytatás. Kell lennie. Ezt teszik sokan ott magyarul, románul, de leginkább maga Ady szelleme.

S végül egy tanács, ötlet, tapasztalat. A versekhez ebben a programban olvassuk többet Ady publicisztikáját. Az is kötetbe van rendezve. Magunkkal hordhatjuk. Állandóan meg fogunk lepődni, rendülni tőle.

TAMÁS PÁL

Bandi-parabola

Van nekem egy – hajdan modernnek számító – öreg fotelem. Terebélyes, pöffeszkedő bútordarab, atyai örökség.

Már apámnak is, bár tisztos polgári házban lakott, folyton kerülgetnie kellett. Mivel akarva-akaratlanul állandóan belé botlott, nevet is adott neki. Ahányszor összefutottak, a végén már házon belül is bottal poroszkáló apám kidüllesztette a mellét és csak annyit köpött oda foghegyről: Bandi!? Három másodperc volt az egész, aztán csendben totyogott tovább.

Apám állapota egyre romlott, állandó gondozásra szorult, úgy határozott, felszámol mindent, és bevonul egy öregotthonba. Megkért, adjam el a házát, minden ingóságot. Semmit sem akarsz megtartani?, kérdeztem félig megkönnyebbülten, hiszen nem tudtam volna mit kezdeni egy korszerűtlené vált élet relikviáival. Csak a Bandit..., mondta apám, de nem fűzött hozzá további magyarázatot.

Tehát Bandi beköltözött apámmal az otthonba, az ágyon kívül ő maradt az egyetlen bútor. Ennek ellenére sosem ült bele, még a köntösét sem dobta rá, az ágy szélén kucorgott, kizárólag az apró fürdőszoba felé totyogva biccentett oda neki.

Aztán egy reggel telefonáltak, hogy apám éjszaka végleg elaludt. Még aznap délután keresett az otthon igazgatója, udvariasan kért, írítsem ki a szobát, a következő lakó szeretne mihamarabb beköltözni, komoly a várólista. Egy nővér segített összecsomagolni, fél óra alatt összeraktunk mindent, éppen indultam volna, amikor rám kérdezett:

– És a Bandi?

– Dobják ki! – vágtam rá ösztönösen, de aztán visszakoztam. – Ne! Holnap küldök érte valakit...

Tehát Bandi beköltözött hozzám, első pillanatban átvette az uralmat az aprócska garzonban.

Hetekig én is csak kerülgettem idétlenül, bár sosem köszöntem neki, mint apám szokott, aztán egy reggel elhatároztam, véget vetek az állóháborúnak.

Főztem egy erős feketét, és se szó, se beszéd lekucorodtam a jó öreg Bandi bácsi ölébe. Egészen kényelmes...

TASNÁDI-SÁHY PÉTER

A nagy túlélő kultúrbestia

Ma is felszisszen a váradi ember, főleg ha tősgyökeresnek tartja magát, ha szeretett városát pakfon városként, kultúráját brettli-kultúraként említi, jóllehet egyre ritkább az ilyen eset. Mennyivel jobban hangzanak a haladás bajnokainak szónoklataiban a *Magyarvár, a vér városa, a fény városa, orfeumok városa, egy kis Amerika Magyarországra tolvaj, egy kis Szmirna Magyarország tájékán elgondolva* és az örök *Pece-parti Párizs* metaforák. Száz évvel ezelőtt, 1919. január 27-én Nagyvárad akkori közönsége egy szétszakított ország peremén hitet tett a forradalmi harcok Ady Endre mellett. Száz évvel ezelőtt, 1919-ben a márciusi proletárforradalom először vágta ketté az Ady-hívek táborát: ekkor vált polgári költővé és forradalmi harcosává¹.

Mintegy száz év telt el azóta, hogy egyszervolt politikusok Ady Endrét kiáltották ki a román–magyar kultúrharc békeltető nagykövetévé. Száz év óta mindenféle kultúrbestiák az Ady-szobrok árnyékában vagy a szobornagykövek talapzatáról hangoztatnak Ady-próféciaikat, miközben eredménytelenül bolyongnak a politika és közélet útvesztőiben. Elvetélt politikai projektek fejléces papírjára vagy tiszavirág-életű beruházások hirdetőplakátjaira is felkerül egy-egy Ady-strófa, mintha ő lenne örökös keze a forradalmi szánt sikertelen változtatásoknak. És ha mindez meghiúsul, „eb ura fakó” – idézi Adyt a kultúrbestia – „én nem vagyok magyar?” Mert hát minek csak „sírni, sírni, sírni”? Aztán jól bevált klisé szerint „a mi kedves társadalmunk rögtön *hőssé*, félelem és gáncs nélküli *lovag* és nagy tehetséggé, kiváló képességű, bámulatos műveltségű egyénné avatja – a *kultúrbestiát*. [Aki] társadalmi pozícióján vonul be a közéletbe. Útjából elsöpri az igazi embert, az erőt, a tehetséget. Aki nem tér ki előle, aki szembe mer vele szállani, aki útjában áll, azt összezúzza, eltíporja, megvagdálja, leszúrja, agyonlövi, de mindenesetre eltünteti a föld színéről – a *kultúrbestia*. (...) Ekként lesz a társadalom oszlopa, a közélet vezérférfia a kultúrbestia. (...) A név, a családi összeköttetés, a tudatlanság, a kard, a pisztoly, a nyegleség, a kistréberkedett pozíció, a pénz, a nyersérő stb. Ezek a kultúrbestia sáncái. Mikor fogja vajon e sáncokat széthányani a talentum, a munka, az igazi ember. Addig élünk kultúrbestiák között s terrorizáló hatalmuk alatt...”² A kultúrbestia káros ténykedéseit, technikáit ecsetelte Ady Endre idestova több mint száz éve. Figyelmeztetett, de azt nem sejtette, hogy a bestiárium ezen szereplőjének, az ismétlődő történelmi katak-

1. Bölöni György, *Az igazi Ady*, Magvető Kiadó, Budapest, 1955, 230.

2. Ady Endre, *A kultúrbestia, Nagyvárad Napló*, 1902. január 29.

lizmák nagy túlélőjének természete, egy másik évszázadban, amikor posztmodern utáni folyékony társadalomról beszélnek, mit sem változik, ha csak a láthatóság beteges igénylését nem említjük.³ Jelen lenni a médiában mindenáron, hogy észrevegyék, hogy beszéljenek róla, még akkor is, ha csupán pá-pát integetve tűnik fel a mikrofonos ember mögül.

TAVASZI HAJNAL

3. Eco, Umberto, *Pape Satan. Hírek egy folyékony társadalomból*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2018, 35–38.

Adyról Adyra

(Vár)Ady koktél

Mitől várady Ady?
Vagy Arady? vagy Marady?

*Tagadjátok meg, ha már
sok váró, apró, dühödt uzsorás,
belőle élők nagy légiója
sietve próbál ünnepelni.*

*Most, a gyáva szemérmatlenség
kurjongató, rossz éjjelén,
nem illedelmes a mi életünk,
de így indultunk, tehát így megyünk.*

*Noha egyfajta a fajunk,
be nagyon nem itthon vagyunk,
örökös zárt határosságban
nem tudunk szépen vérzeni.*

*Kanonok soron botladozva,
hepéhupás vén Szilágyban,
ott, a híres Meszes alján,
ím, kiszáradt éltünk nedve.*

*Te nagy Város, csupán öt percig
azt add csak, hogy ne legyek rosszabb,
Tavas van, nőnek a gazok:
úgy látlak, ahogy kigondoltak.*

*Nekem nincs semmi tartozásom –
van még, aki magyar földön szabad,
mi lett belőlem? temetői fejfa,
mely a világnak egy nevet mutat.*

*E félszeg országban, hol ezer év óta,
hímnek is az derék csak, ki pátrióta,
csak megvénült könyveinkből lehet
követni az angyali sereget.*

*Előttem nagy sírok tárulnak,
s csak addig fognak tudni rólam,
amíg örvénybe tudnak szállni,
mert Farsang van a Duna-tájon.*

*Halottja van mindannyiunknak,
meg is ismer tán a tenger,
így találta meg a nemzet
mindig a maga Megváltóját.*

*Csendes, nyugodt a parlament.
Az Élet csakugyan menekül?
Most már nem kell komédiázni:
Minden csak volt – ma semmi nincs.*

*Ez a sok talmi, Senki, Nincsen,
kiásná sosem őrzött kincsem...
Ne bántsatok – meghalt ez a hű tenger,
gondolatok rám fényes szerelemmel.*

TOMPA GÁBOR

Nihil novum

A minap egy újságcikk került a kezembe. Tanulságos irománynak tetszett, különös tekintettel a közelmúlt egyenesben közvetített parlamenti botrányaira...

Már a bevezető mondatai is mellbevágóak voltak: „Szeretett úri véreim: a serleg teli. Nincs már itt nekünk semmi keresnivalónk: gyerünk vissza Ázsiába! Egy kis helyet talán még kapunk, persze lehetőleg távol az ázsiai kultúrálódásra hajlandó népektől is. (...) De menjünk, amíg még lehet!”...

De hát mi is történt valójában? Miért ez a vészjósló végkövetkeztetés?

„E dicső, gazdag történelmű népségtől lakott ország tegnap szerencsésen elérte a legbalkánibb nivót. Az a gyalázatosságában is mulatságos komédia, mely ez ország keserves parlamentjében tegnap lezajlott, bele fog kerülni a történelembe. (...) V. V., az egyetlen magyar népképviselő, akit öntudatos nép választott, nem jutott szóhoz a magyar parlamentben. Nem engedték szóhoz jutni a gyerekek, akik haragusznak, mert kinizsisdi s malomkövesdi játékokat megzavarta.”

Hát igen, egy népképviselő hozzászólási jogának korlátozása valóban sajnálatos és elítélendő cselekedet. De még elszomorítóbb az obstrukció megindoklása: „Szeretett úri véreim! Ázsia ordított fel tegnap bennetek! A nosztalgia, a nomád baromi ember néma vágyakozása rohamba tört ki. (...) A keleti nomád léhasága lázadt fel, ugye, hogy semmisítsük meg ezt az embert még a Krimeából magunkkal hozott eszközökkel, mert tanulni, tudni, s az ő fegyvereivel vele szembeszállni nem tudunk.”

A tágabb helyzetértékelés pedig még elkeserítőbb: „Néznék bennünket kultúrnépek. Látják képtelenségünket a haladásra, látják, hogy szamojéd erkölcsökkel terpeszkedünk, okvetetlenkedünk Európa közepén, mint valami kis itt felejtett középkor, látják, hogy üresek és könnyűk vagyunk, ha nagyot akarunk csinálni, zsidót ütünk, s ha egy kicsit már kezdünk józanodni, rögtön sietünk felkortyantani bizonyos ezeréves múlt kiszínezett dicsőségének édes italából, látják, hogy semmittevők és mihasznák vagyunk, nagy népek sziklavára, a parlament, nekünk csak arra jó, hogy lejárassunk. Mi lesz ennek a vége, szeretett úri véreim? (...) A vége az lesz, hogy úgy kitessekelnek bennünket innen, mintha itt sem lettünk volna.”

A megoldás?: „Legyünk számítóak ez egyszer. Kerekedjünk fel s menjünk vissza Ázsiába. Ott nem hallunk kellemetlenül igazmondó demokratákat. Halászunk, vadászunk, verjük a csendes hazai kártyajátékot s elmerenghetünk ama szép ezer-éves álomról. Menjünk vissza, szeretett úri véreim!” Hiszen ott

van „szent Kelet vesztett boldogsága”! Ott tárt karokkal várnak reánk a testvéri türk népek vezetői!...

Csak akkor mi lesz Géza fia Vajk (azaz Szent István királyunk) ezeréves örökségével!?!...

P. S.: Az idézetek, bármennyire is hihetetlenül hangzik, nem a kortárs magyar sajtóból, hanem a *Nagyváradi Napló 1902. január 31-i* (117 évvel ezelőtti) számából, *Ady Endre* vezércikkéből származnak...

VARGA GÁBOR

Kun Marcella itsenes (korr: Itsenes) verseiből

*Ady Endre az Itsen háta mögötti helyen szül.
Az Itsen háta mögötti hely főhely, erkélypáholyszintű,
a székfőhely a lapockák és csont-ócska lapocskák közé emelt.
Majdnem minden szöveg epiduláris. A létezés Itsentelenít.
Viselkedni nem kell,
az erkélypáholyszinten csak el kell tudni jutni idáig,
beesik Ady Endre a kötelező viselkedésrész után,
onnantól azt teszi, amit akar, behányhat,
hangoskodhat is. Itsen a háta mögöttjét jókedvében teremtette.*

*Ady Endre az Itsen háta mögötti kegyhelye.
Akár ülhet is ott a behányat,
hangoskodhat, nekiveselkednie sem kell.
A behányat nehányat elrejt Ady Endre dolgaiból az Itsen háta mögé.
Itsen háta mögött rejtődnek olyan,
melyeket az Itsen látni nem gyakran szeret,
legfőképp a lapockái közé emeli, amiket aztán végképp nem,
azokat a dolgokat vagy nem látta soha és nem is kíváncsi rájuk,
csont-ócska lapocskák közt lapozni bolond lesz majd.
Itsen tart, emel. Itsen gyakran rejtí Ady Endrét a háta mögé,
megszokott az erkélypáholyszint. A drága behányat.
Szóval itt van Ady Endre elrejtve, van nem szeretve látni,
van nem tartva Itsen által szem előtt,
csont-ócska lapockái érzéstelenítve ropognak.
Itsen és Ady Endre jóban vannak egyébként,
Ady Itsen házában szít, Itsen az Ady-múzeumban.*

*Van, hogy Ady Endre sok mindent lát onnan, olyanokat is.
Látja Itsen hátát, göcsörtös és csomókban áll rajta a szutyok,
akár a hold sötét oldalán,
a hold sötét oldala is szutykos és göcsörtökben áll Ady Endre szeme előtt.*

A váradi ős Kaján, avagy mit ér az ember, ha magyar, Nagyváradon?

A nemrég elhunyt Varga Vilmos színművész Ady Endre legnagyobb verseit felölelő egyéni estje meghatározó volt számomra. Habitusban, attitűdben talán ő tudta a legjobban közelebb hozni verseinek üzenetét, és ezek közül is ős Kaján figuráját. Talán mert ő maga volt az. Talán, mert ebben a versben benne van ars poeticája. Akkor, amikor folyamatosan harcolt azért, hogy a magyar irodalom, költészet, történelem, kultúránk legfőbb értékeit, folyamatait művészetén keresztül átadja, megismertesse, népszerűsítse hallgatóságával, de leginkább a fiatalokkal. Aki mindig szembeszállt a magyar nyelvet folyamatosan szegényítő idegen kifejezésekkel, és ennek sokszínűségét, gazdagságát hirdette. (*Szent Kelet vesztett boldogsága, Ez a gyalázatos jelen*). Az idén fennállásának 25. évfordulóját ünneplő Kiss Stúdió Színház egyik alapítójaként, 1994-ben váteszként látta, hogy a magyar nemzet nagy kérdéseit, szülőföldhöz való ragaszkodását (*Uram, az én rögöm magyar rög*), keresztény hite megerősítését, identitásának őrzését (*Volna talán egy-két nótám is, Egy-két buja, új, nagy dalom*) egy olyan intézmény, színház létrehozásával erősítheti, mely napirenden tartja és folyamatosan foglalkozik a magyar történelem és irodalom meghatározó személyiségeivel, versben, prózában, pódiumműsorban. Mindezt sokszor önkéntesen, kezdetekben még „ekhós szekérrel”, a legkisebb magyar településekre is elvive a magyar szót. Szembeszállva pénztelenséggel, sokszor az infrastruktúra hiányával, meg nem értéssel, amolyan „muszáj Herkulesként”. Az egész költemény Varga Vilmos világhoz való viszonyát, vívódását, útkeresését, egy jobb világ megteremtésének reményét tükrözi. Hogy felmutassa, megmutassa: *Mit ér az ember, ha magyar?*

VILLÁNYI ZOLTÁN

A bennünk élő Isten-kereső lárma

Ady Endréről írni hatalmas kihívás. Az pedig, hogy mit is jelent számomra Ady, csupán nézőpont kérdése. Mivel magyartanár vagyok, időnként – Ady költészetének tanításakor – szembesülnöm kell a szövegmagyarázat és a tanulói befogadás nehézségeivel. Olvasó emberként pedig, ahányszor csak szöveg közelbe kerülök, átértékelem Ady-képemet. Egy biztos: Ady költészete és publicisztikája erőteljes, minden esetben meglepő üzeneteket tartogat számunkra.

Adyra, a költőre és az emberre jellemző az önkeresés: a szerelem-mámor-pérez-gőg és halálfélelem jegyében (Dr. Tomka Ferenc: *Istenkeresés a magyar irodalomban*, Budapest, 2006), s a mindezt megoldani vágyó istenkeresés. Ady istenkeresése páratlan a magyar irodalomban, éppen azért, mert benne van az elfogadás és a kételkedés, még hozzá olyan módon, hogy ezek kiegészítik, sőt, megerősítik egymást. Számos személyesen megélt tapasztalat áll e magatartás mögött: gyermek- és ifjúkori élmények, felnőttkori vívódások. Ezt támasztja alá Sík Sándor, amikor így fogalmaz: „Ösztöneivel érinti Istent, de csak ösztöneivel. Mihelyt az ösztön ereje meglohad, elfut előle az éjszakai Isten. Versei ennek ellenére nemcsak az »istenes versek« remekei, hanem az általános Isten utáni vágyról is tanúskodnak.” (Gárdonyi, Ady, *Prohászka*, Budapest, 1928) Az Isten-kereső Ady, mint minden halandó ember, gyakran kételkedik, ingadozik hitében, ám ettől függetlenül vágyik Istenre: „Óhajtozom el a Magasságba, / Nagy a csúfság ideleln, / De van Karácsony, Karácsony, / Istenem, én Istenem / S ember-vágy küldte Krisztusunkat.” (*Virágos karácsonyi ének*) Érdekes módon, a költő mindig vágyott egyfajta tökéletes tisztaság után: „Mese-madarak arany-szárnyal / Verik meg a tajtékos vizet / S én érzem, hogy lelkem virágzik, / Hogy nagy, számár gyermek vagyok, / Buzgok, vágyok, feledék, hiszek.” (*A fehér lóbuszok*) Hangja bár sok esetben jogosan nyers – hiszen az élet teszi próbára –, már-már istenkáromlónak minősül néha: „Galád vagyok? Galád az Élet. / Bűve miért nincs az Igének? / Vággal, kinnal miért gyötör / Pénzes gyönyör?... Írott kövem dobom a mélybe, / Megreng a Föld sok ezer évre / S késői, bűnös, bús szemek / Megértenek.” (*Júdás és Jézus*). A káromkodó bűnös számára is van bocsánat tehát. Csak az a meglepő, hogy ugyanazt a bűnös békétlenkedőt az áhítat és az alázat jellemzi máskor. A kereső ember pedig meg is találja néha Istent, megbékélten, imáiban vigasztalódva. Mintha helyettünk, mintha a nevünkben szólna az a költő, aki egykor még gőgösen lázadt, kemény sza-

vakkal mondott ki kegyetlen igazságokat: „*Teveled az Isten / Az Istenhez gyöngye szódat emeled: / Teveled lesz akkor az Isten. / Elvesztetted szegény, kóbor magadat: / Ha szabad: segítsen az Isten. / Perc-barátok kedve már elköltözött: / Búk között itt lesz tán az Isten.*” (*Teveled az Isten*) Ezért aztán mindegy, hogy kiforratlan kamasz vagy élet-csatákat megélt, néha megszorodott felnőtt olvassa ezeket a sorokat, és még az is irreleváns, hogy mikor teszi ezt, hisz épp úgy szólítják meg a ma emberét, mint ahogy megérintették költő kortársait is hajdanán. Minden szövegmagyarázatnál többet ér, amikor jó pár tanítványom könnyes szemmel, megbabonázva hallgatja Adyt és megszólalni is képtelen egy vers elolvasása után. Lehet, hogy nem kell mindig kimondani, megmagyarázni mindent, elég azt megélni, átélni, hiszen ez a valódi katartikus élmény lényege. Mindennél fontosabb számomra az, hogy olvasni akaró és szerető ifjaink bekerüljenek és megmaradjanak a Szó, a Gondolat, a hinni tudás és akarás bűvöletében.

Ady Isten-kereső lármát szólaltat meg: „*Próbáltam sokféle mesét, / De, hajh, egyik se volt elég: / Szívemben, idegimben / Kiabáló, nagy lárma / Téged keres, Fölség, / Isten, a tied minden.*”

Ez az istenkép egy „Semmi fölé emelt Isten, az ószövetségből ismert, menedék-Isten, aki csak azért létezik, mert lehetetlen, hogy az Élet senkié, vagy csak az emberé legyen” (Rónay György: *Az istenkereső Ady, Vigilia*, 1968): „*Batyum: a legsúlyosabb Nincsen, / Utam: a nagy Nihil, a Semmi, / A sorom: menni, menni, menni / S az álmom: az Isten.*” (*Álmom: az Isten*)

Az önkereső Ady keresi az Istent, mert nem találja az „embert az ember-telenségben”, nem találja a magyart a magyarok között, s keserűen kérdezi az Istent helyettesíteni nem tudó őt Kajántól: „*Mit ér az ember, ha magyar?*” a múlt és jelen értékszembesítése során, soha meg nem békélve a „kicifrált kód-jövendővel”. A Kelettől elszakadó magyarság nincs többé, keresztényként mit tehetünk, amikor Ady akármelyikünk helyett felteszi „az avas kérdést”: *Gyáván, miként illik a vénhez, / Szegény, fáradt, félénk poéta / Valami nagy dolgot megkérdez, / Avas, bánatos dolgot/ ...Ha elfogyunk, hát miért jöttünk? / S ha jöttünk már, miért a nagy gond? / Miért a sok bús bölcs közöttünk? / Itt valaki kormányoz.*” (*Egy avas kérdés*)

Csupán csak remélhetjük, hogy az a *Valaki* az Isten. Hiszen a költő azt is megfogalmazza az *Ismeretlen Korvin-kódex margójára, sírás és panaszkodásában*, hogy „*Idealisták és gonosztevők összeálltak, álság levegőköveiből várakat csináltak, teleujjongták a világot, hogy a Kárpátok alatt kiépült Európa.*” Nem csoda tehát, ha ismét úgy érezzük, hogy a költő nem halott. Itt van, figyel minket, válaszol megválaszolhatatlan kérdéseinkre, megoldást kínál megoldhatatlannak tűnő problémáinkra: „*Ki-ki úgy oldja meg a maga nagy problémáját, ahogy tudja. Száz évvel előbbre élni nem lehet, bolygani az úrben nem lehet. Kompország Keletnek indul, kérezzék fel reá a gyenge...*” Jó volna más befejezést találni ennek az egyébként váteszi látomásnak. Helyette egy másik látomás kívánczik ide, hisz míg bennünk él a költő,

aki „érezte egykor az Isten szagot”, addig talán nincs veszve minden... „*Járj köztünk, drága Isten-Ember, / Tavasz van, nőnek a gazok / S kevesek az igaz igazok. / Úgy látlak, ahogy kigondoltak: / Egy kicsit véres a szived, / De én-szívem egészen tied.*” (*Volt egy Jézus*)

ZALDER ÉVA MÁRIA

KABÁTCSERE

Van egy rovatom a columbofelesege.transindex.ro oldalon: a Szerepcsere. Kanonikus és kevésbé kanonikus szövegeket írok ott át. Annyi az én hozzájárulásom, hogy a férfi és női szerepeket összekeverem, a játék kedvéért. Lássuk, mi sül ki így néhány Ady-versből!

ZSIGMOND ANDREA

Ady Andrea: Színházban

*Nincs egy túrhető szereplő,
Mind unalmas, rossz, hiú,
Ha hiányzik páholyából
Az édes, barna fiú.*

*De ha ott van, oly elnéző,
Engedékeny, jó vagyok:
Kritikát a barna fiú
Szép szeméből olvasok.*

Ady Andrea: Egy szép fiúhoz

*Hajnalsugár csókolta bimbó,
Egészen gyermek, kis fiú.
Elhalványul szép, gyermekarca,
Majd gyorsan ismét ég, pirúl.
Ragyogó szeme vágyva fürkészh,
Majd ábrándozva megpihen:
– Mennyi báj kedves gyermekarcán,
Mennyi vágy fénylő szemiben!
Elnézem ezt az édes arcot,
Elnézem némán, hosszasan.
Szívemben kínos emlék ébred,
Amely a múlton átrohan...
– Ilyen volt Ő is: rózsabimbó,
Ilyen volt Ő is: szép legény,
Ki öntudatlan bűbájával
Rabjával ejtett: holt remény...
Elnézem ezt az édes arcot,
Valóságga lett lelkemet
És, míg a múlt ismét kitárul,
A szívem úgy sejt, úgy remeg:
– Ha olyan lesz, ha elragadja
Magával őt is a világ!...
Óh, látom sorsod – jó előre –
Szegény, korán hervadt virág.
A teremtés legszebb gyöngyéről
Úgy rendelték az istenek,
Hogy egektől kölcsönzött báját
Ne léha ajkról hallja meg.
Egy asszonynak nemes szerelme
Legyen az égi, tiszta út,
Amelyen a fiúi szépség
Fenséges öntudatra jut!*

Ady Andrea: Valamikor fiam voltál

Rossz éjszakák járnak erre,
Sietek a vallomással,
Tán utolsó vallomással.
Mit tudom én: tudom-é azt
Holnap is, amit tudok?
Sietek a vallomással.
Sohse volt így, sohse volt ez.
Szerelemnek kicsi volna,
Bolondságnak kicsi volna.
Úgy nevezd el, ahogy tetszik,
Mindegy, ha te akarod.
Szerelemnek kicsi volna.
Ki tudja, hogy holnap mint lesz?
Tán dadogva nem emlékszem,
Tán busongva nem emlékszem.
Te voltál a mindennél több.
Itt az írás, tanuság,
Ha dadogva nem emlékszem.
Ezer éve vagy több éve,
Valamikor fiam voltál,
Az én biztos fiam voltál.
Fiam avagy kicsi férjem?
Egyek vagyunk mi nagyon:
Valamikor fiam voltál.

Ady Andrea: Dal a rózsáról

A szép fiú a búcsuzáskor
Egy rózsát tűzött fel nekem.
Piros volt lágyan fészlő szirma,
Jelképed, égő szerelem!
Könnyű csókot lehelt reája
S mint álmokép már messze szálla
S én fájó szívvel, könnyes szemmel
Sokáig néztem még utána.
Elhervadt már a rózsabimbó,
Amit a szép fiú adott.
Hervadtan őrzöm, hisz' a multból
A sors csupán ennyit hagyott...
A fiucskának könnyű csókját
Könnyeim már régen lemosták,
De most tudom, hogy ez a csók volt
Sejtelmes, végső »Isten hozzád!«
A szép fiú a rózsabimbót
Most más leányrak tépi le,
Most más leányért dobog, lángol
Szerelmes, forró, kis szive;
Más csókolja a hamvas arcát,
De megőrzöm a hervadt rózsát:
Én kaptam annak a fiúnak
Legelső, tiszta, szűzi csókját!

Ady Andrea: *A verselő férfiak*

*Bátyáim, verselő férfiak,
Hogyan látjátok ti a Szépet?
Csúnyábban kacag, halkabban sír
Tibennetek az élet?*

*Szerelem, születés, lét és költözés:
Az élet-Szfinx nem férfi mása...
Bizonyosan kisebb megkönnyülés
A férfinak sírása.*

*Kevésbé lehet szép az örömötök
S a harc miatt aligha mertek sírni.
Óh, áldott a férfiak közt az, ki
Mégis verset tud írni.*

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

86

*Fazakas Csaba: Homo Deus,
2018, vegyes technika,
30 × 30 cm*